

Nazivi biljaka kao sastavnice frazema i poslovice u turskom jeziku

Tomičić, Ena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:186933>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-18**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA HUNGAROLOGIJU, TURKOLOGIJU I JUDAISTIKU
KATEDRA ZA TURKOLOGIJU

NAZIVI BILJAKA KAO SASTAVNICE FRAZEMA I POSLOVICA
U TURSKOM JEZIKU
DIPLOMSKI RAD

ENA TOMIČIĆ
MENTORICA: DR. SC. BARBARA KEROVEC
ZAGREB, 2022.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Nazivi biljaka kao sastavnice frazema i poslovice u turskom jeziku* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr. sc. Barbare Kerovec. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardima struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Teorijski dio	2
2.1 Frazeologija	2
2.1.1 Struktura frazema	4
2.1.2 Podrijetlo frazema	5
2.1.3 Oblik frazema	6
2.1.4 Stil frazema	7
2.1.5 Turska frazeologija	7
2.1.6 Kognitivnolingvistički pogled na frazeme	8
2.2 Poslovice	10
2.3 Biljke u kulturi	12
3. Analiza frazema i poslovice	14
3.1 Voće	14
3.2 Povrće	22
3.3 Cvijeće	26
3.4 Žitarice	28
3.5 Ostale biljke	32
4. Zaključak	36
5. Literatura i izvori	38
6. Sažetak	41

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada su nazivi biljaka u frazemima i poslovicama u turskome jeziku. U mnogim kulturama, biljke čine važan dio svakodnevnog života. Dobro je poznata činjenica da su biljke ključni element života na zemlji i neophodne su za mnoge biološke procese. Različite vrste biljaka koriste se za mnoge svrhe. Osim biljaka poput voća i povrća koje se najviše koriste u prehrani, u istu svrhu koristi se i razno začinsko bilje. Uz prehranu, za neke se biljke smatra da imaju ljekovita svojstva i u mnogim kulturama od njih se izrađuju lijekovi. Neke vrste biljaka imaju dekorativnu ulogu, bilo u našim domovima, vrtovima ili na javnim vanjskim površinama. Budući da se biljke nalaze svuda oko nas, očekivano je da one čine i važan dio jezika te ih se može naći i u frazemima i poslovicama. Frazemi i poslovice koje se koriste u nekom jeziku i među nekim narodom usko su vezani uz kulturu i sociološku situaciju toga naroda i jezika, stoga je iz njih moguće saznati mnogo toga o tome narodu i njegovoj kulturi.

Cilj je ovoga rada saznati koje se biljke pojavljuju kao sastavnice turskih frazema i poslovice, što simboliziraju u turskom jeziku i kulturi, u kojem se kontekstu javljaju, te ih, ako je moguće, usporediti s hrvatskim frazemima koji također imaju naziv te biljke kao sastavnicu. Za potrebe ovog rada, korištena je najopširnija definicija biljke (carstvo *Plantae*) kao glavne grupe koja se sastoji od mnogo porodica i rodova. Nisu analizirani generalizirani koncepti poput stabla (*ağaç*), cvijeta (*çiçek*) ili trave (*ot*) ili pojedini dijelovi biljaka poput lista (*yaprak*), stabljike (*sap*) ili korijena (*kök*), iako bi analiza tih općih pojmova također dala zanimljiv uvid u vezu između jezika i kulture. Frazemi i poslovice su pretraživani u rječnicima turskog jezika prema ključnim riječima (nazivima za biljke), a nakon toga napravljena je lista svih prikupljenih frazema i poslovice. Zbog velikog broja vrsta biljaka, za analizu su izabrane samo one najznačajnije u turskoj kulturi (npr. one koje se najčešće koriste u kulinarstvu i koje se najviše uzgajaju) te koje se susreću kao sastavnice frazema u najvećem broju, što je određeno pretragom rječnika.

Rad se sastoji od teorijskog i analitičkog dijela. U teorijskom dijelu opisana je frazeologija kao jezikoslovna disciplina, karakteristike frazema i poslovice. Uz tradicionalni pogled na frazeme, opisan je i onaj kognitivnolingvistički. Osim toga, opisana je i važnost različitih vrsta biljaka u kulturi. Frazemi i poslovice su prikupljeni u rječnicima turskog frazeologa Ömera Asıma Aksoya *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I* (1988.) i *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I* (2007.) te online rječnicima *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, a hrvatski ekvivalenti iz *Hrvatskog frazeološkog rječnika* (2014.) autora Antice Menac, Željke Fink-Arsovski i Radomira Venturina te iz online

Baze frazema hrvatskog jezika. U analitičkom dijelu rada pronađeni frazemi i poslovice najprije su podijeljeni u skupine (voće, povrće, cvijeće, ostale biljke), a nakon toga su i analizirani. Objasnjeno je njihovo značenje, a ako on postoji, i hrvatski ekvivalent turskom frazemu. Ako je bilo moguće odrediti motivaciju i glavnu konceptualnu metaforu kojom je neki frazem motiviran, i ona je također opisana. U zaključku rada sažeti su najvažniji rezultati ovog istraživanja.

2. Teorijski dio

2.1 Frazologija

Frazologija je jezična disciplina koja se bavi proučavanjem frazema i frazeoloških svojstava nekog jezika. Riječ *frazologija* dolazi iz grčkog jezika (*phrasis* „izraz, *logos* „riječ“). Ova disciplina proizašla je iz leksikologije, a razvila se sredinom 20. stoljeća u Rusiji, točnije tadašnjem Sovjetskom Savezu. Događaj koji je pokrenuo razvoj frazeologije je objavljivanje rada ruskog lingvisti Viktora Vladimiroviča Vinogradova 1947. godine. Naziv toga rada bio je (u hrvatskome prijevodu) *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku*, a disciplina se velikom brzinom proširila i na ostale slavenske zemlje. Unatoč tomu što se frazeologija tek kasnije profilirala kao jezična disciplina, lingvisti su i ranije uočavali određene semantički cjelovite izraze, ali su ih svrstavali u poslovice ili uzrečice.¹ Prema Barčot,² od svih jezičnih disciplina upravo je frazeologija ona koja „najbolje otkriva način razmišljanja i percipiranja životne stvarnosti različitih jezičnih zajednica“.

Razvoj frazeologije u slavenskim jezicima obuhvaćao je više faza. U početku je teorijskim raspravama odgovoreno na mnoga pitanja poput što je frazeologija, koji su faktori relevantni za definiciju jedne frazeološke jedinice, kako omeđiti frazeologiju prema graničnim disciplinama, i slično. Nakon toga slijedilo je prikupljanje materijala („frazeološkog blaga“), analiza, obrada i objavljivanje prikupljenog, često u obliku frazeoloških rječnika. Idući korak bila je analiza posebnih pitanja u frazeologiji, npr. dijalektalna, komparativna i povijesna frazeologija koja je u Hrvatskoj bila zaostala u usporedbi s frazeologijom standardnog jezika.³ U Hrvatskoj je 1970. razvoj frazeologije pokrenula rusistkinja Antica Menac, koja je objavila članak *O strukturi frazeologizama*, a kasnije i važno djelo naziva *Hrvatska frazeologija*. Prema

¹ Željka Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra* (Zagreb: FF press, 2002), 6.

² Branka Barčot, „Frazemi s pojedinim metalima kao komponentom u hrvatskom, ruskom i njemačkom jeziku“, *Jezikoslovlje* 3 (2012), 841

³ Josip Matešić, „Frazologija i dijalektologija“, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 9 (1995), 83-84

ovoj jezikoslovki, riječ *frazeologija* ne odnosi se samo na jezičnu disciplinu koja proučava frazeološka sredstva jezika, nego i na sveukupnost tih frazeoloških sredstava u nekom jeziku.⁴

Menac piše o slobodnim i frazeološkim svezama između riječi. Sveze riječi stvaraju se kada se neka riječ povezuje s drugim riječima. Dok u slobodnoj svezi sve sastavnice zadržavaju svoje osnovno značenje i značenje sveze jednako je kombinaciji tih pojedinih značenja, frazeološka sveza je ona u kojoj dolazi do promjene ili gubitka značenja barem jedne od sastavnica, a moguće je da dođe i do promjene značenja svih sastavnica. Govorniku nekog jezika su takve sveze poznate i već unaprijed zadane. Primjer slobodne sveze je *sjesti za stol*, a primjer frazeološke sveze je *sve u šesnaest*. Neke sveze mogu biti i slobodne i frazeološke na primjer *oprati uši*. Kada sveza koja može biti i slobodna i frazeološka postane dijelom neke rečenice, tada nam je potrebno znanje o kontekstu ili situaciji kako bismo mogli znati u kojem se značenju koristi.⁵

Još uvijek se o točnoj definiciji frazema raspravlja. Ono što je jasno jest to da je frazem osnovna jedinica koju frazeologija proučava. Prema Menac, frazem je drugi naziv za frazeološku svezu. Autorica u knjizi navodi još neke ponekad korištene nazive za ove jezične izraze, a to su *frazeologizmi, frazeologemi, idiomi, stalni izrazi, frazeološke jedinice, frazeološki obrati, stalni leksički kompleksi*, i slično.⁶ Termin *frazem* prihvatila je većina hrvatskih lingvistica, i to kako bi bilo konzistencije s drugim lingvističkim jedinicama poput fonema, morfema i grafema.⁷ Hrvatski jezični portal s termina *frazem* preusmjerava na termin *fraza*, koju definira kao „jezičnu jedinicu kojoj je oblik ustaljen stalnom upotrebom, skup riječi s ustaljenim značenjem koje je različito od zbroja značenja njegovih članova, funkcionira kao dio rečenice“.⁸

Analizu frazema moguće je vršiti s nekoliko različitih aspekata, a osnovni oblici frazeološke analize su semantički (bavi se značenjem frazema, načinom formiranja, motivacijom i podrijetlom), sintaktički (bavi se uključivanjem frazema u ustrojstvo rečenice) i strukturni (bavi se formalnom stranom frazema poput određivanja njegova opsega, leksičkog sastava i glavne sastavnice).⁹

⁴ Antica Menac, *Hrvatska frazeologija* (Zagreb: Knjigra, 2007), 15.

⁵ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 10.

⁶ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 15.

⁷ Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 6.

⁸ https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFlvWBU%3D&keyword=fraza

⁹ Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 8.

2.1.1 Struktura frazema

U svojoj knjizi Menac navodi neka od temeljnih svojstava frazema. Navodi da frazemi imaju vrlo čvrstu strukturu, ne formiraju se iznova spontanom slaganjem riječi, dolaze u već gotovom, spremnom obliku. Zbog te se strukture sastavnice frazema ne osjećaju kao riječi koje imaju samostalno značenje. Značenje frazema nije jednako zbroju značenja njegovih sastavnica i govornici moraju sami naučiti što koji frazem znači kao cjelina i kada i kako se koristi, npr. iz sastavnica frazema *bez dlake na jeziku* nije moguće utvrditi njegovo značenje.¹⁰ Zbog ove karakteristike, u mnogim frazemima se pojedina sastavnica ne može zamijeniti drugom riječju, sinonimom ili bliskoznačnicom, npr. govorimo *put pod noge*, a ne **cesta (staza) pod noge*.¹¹ Ponekad ipak može doći do određenih promjena pa se koristi pravi sinonim, riječ bliskog značenja, a u određenim slučajevima i riječi potpuno suprotnog značenja, npr. *biti na dobrom/lošem glasu*.¹²

Postoje i gramatičke zamjene koje se javljaju kad se u frazemu upotrebljava drugi gramatički oblik riječi pri čemu ne dolazi do promjene leksičkog značenja. Primjeri ovakvih zamjena su alternacije glagola svršenog i nesvršenog vida, konjugacija i deklinacija, npr. *zdrav/zdrava kao riba*.¹³

Još jedno važno svojstvo je to da je red riječi u frazemu uglavnom stabilan, pa tako kažemo *slika i prilika*, a ne **prilika i slika*. Uz to, Menac dodaje da je najmanji mogući opseg jednog frazema jedna samostalna i jedna pomoćna riječ, a najveći mogući opseg je neograničen.¹⁴

Prema Željki Fink-Arsovski, frazemi, koji su i sami nastali od slobodnih sveza, imaju karakteristiku slikovitosti. Naime, desemantizacijom (bilo potpunom ili djelomičnom) dolazi do semantičke preoblike ili pretvorbe svih ili samo nekih sastavnica frazema, a slikovitost se odražava u semantičkom talogu, tj. dubinskoj strukturi frazema.¹⁵ Desemantizacija frazema je potpuna ako su sve komponente nekog frazema semantički preoblikovane i frazeološko značenje je sasvim drugačije od doslovnog, leksičkog značenja (*dok si rekao keks*), a djelomična ako je samo dio komponenata izgubio svoje leksičko značenje (kao u frazemu *raditi na crno*, u kojemu se *raditi* koristi u svojem doslovnom značenju, a *na crno* simbolizira neku

¹⁰ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 11.

¹¹ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 12.

¹² Menac, *Hrvatska frazeologija*, 12.

¹³ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 12.

¹⁴ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 15.

¹⁵ Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 6.

ilegalnu, nepropisnu aktivnost i motivirano je simbolikom crne boje koja predstavlja loše karakteristike).¹⁶

2.1.2 Podrijetlo frazema

Podrijetlom frazema prvotno se smatra jezik u kojem je neki frazem nastao. Frazemi se u nekom jeziku mogu podijeliti na nacionalne i posuđene. Nacionalni frazemi su oni koji su nastali u jeziku u kojem se i koriste, poput frazema *kud puklo da puklo* u hrvatskom, *zurnacının karşısında limon yemek gibi* („kao jedenje limuna ispred svirača zurne“) u turskom ili *kick the bucket* („umrijeti“, u doslovnom prijevodu „udariti kantu“) u engleskom jeziku. Na nacionalno podrijetlo frazema ponekad ukazuju njegove sastavnice, poput toponima, osobnih imena ili povijesnih događaja.¹⁷ Nacionalne frazeme zahtjevno je prevoditi jer se od prevoditelja traži opširno znanje vlastitog i stranog jezika i kulture.¹⁸ Posuđeni frazemi su oni koji su nastali u nekom drugom jeziku, a neki od njih su prilagođeni jeziku koji ih je posudio. Primjeri takvih frazema su *alfa i omega* i *plava krv*.¹⁹ Većinski dio frazeološkog fonda nekog jezika je nacionalnog podrijetla, tj. nastao je u jeziku u kojem se koristi.²⁰

Kao što je ranije napisano, posuđeni frazemi mogu biti izravno preuzeti (u neprevedenom obliku) ili kalkirani. Uporaba onih frazema koji su izravno prevedeni često je ograničena na neka funkcionalno-stilistička područja, i najviše dolaze iz latinskog jezika (*ad hoc, in memoriam, pro forma*).²¹

Postoje i frazemi koji su nastali iz citata iz književnih djela. Oni mogu biti i nacionalni i posuđeni, tj. iz domaće ili strane književnosti (*bože mili, kud sam zašo?, nešto je trulo u državi Danskoj*). Neki frazemi su preuzeti i iz narodne književnosti (iz narodnih pjesama ili pripovijedaka), a neki iz ostalih oblika narodnog stvaralaštva (poslovice).²²

Frazemi mogu biti preuzeti i iz različitih područja znanosti, struka i područja ljudske djelatnosti. Menac kao primjere navodi glazbu (*davati ton, kriva nota*), matematiku, geometriju i ostale znanosti (*kratki spoj, lančana reakcija*), kazalište (*igrati glavnu/sporednu ulogu*), sport (*dobiti žuti karton, baciti u aut*) ili pomorstvo (*uploviti u mirnu luku, baciti/dići sidro*). I različiti

¹⁶ Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 7.

¹⁷ Marija Turk, "Naznake o podrijetlu frazema", *Fluminiensia* 6 br. 1-2 (1994), 38.

¹⁸ Josipa Ferko, "Prevođenje frazema – Sizifov posao", *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis* 3 br. 3 (2009), 95.

¹⁹ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 16.

²⁰ Turk, "Naznake o podrijetlu frazema", 39.

²¹ Turk, "Naznake o podrijetlu frazema", 39.

²² Menac, *Hrvatska frazeologija*, 16.

žargoni mogu biti izvor frazema, pa su tako neki frazemi preuzeti iz kartaškog (*zaigrati posljednju kartu*), đačkog ili žargona mladih (*to je za pet*).²³

Motivacija frazema nije uvijek očita, često je i prikrivena, što za posljedicu ima to da je za njihovo objašnjenje, uz poznavanje lingvistike, potrebna i pomoć drugih znanosti, poput povijesti, geografije, folkloristike, etnografije i slično.²⁴

2.1.3 Oblik frazema

Frazemi mogu biti u obliku fonetske riječi, skupa riječi ili rečenice. Fonetska je riječ sveza jedne samostalne i naglašene riječi i jedne nesamostalne i nenaglašene riječi, a primjer su izrazi poput *preko volje* ili *duše mi*. Ovakvi frazemi najčešće se sastoje od imenice i prijedloga te prijedloga i imenice, dok su drugi strukturni tipovi rjeđi.²⁵ Postoje i lingvisti koji fonetske riječi ne smatraju frazemima zbog toga što smatraju da frazem mogu činiti samo sveze od dvije ili više samostalnih riječi.²⁶

Frazemi najčešće dolaze u obliku skupa riječi. Skup riječi sastoji se od sveze dvije ili više samostalnih riječi uz koje mogu doći i pomoćne riječi. U ovakvim skupovima javljaju se sintaktičke sveze koje mogu biti neovisnog ili ovisnog tipa.²⁷ U sintaktičkim svezama neovisnog tipa sastavnice se povezuju neovisnim veznicima koji mogu biti sastavni, suprotni i rastavni, npr. *živ i zdrav, sad ili nikad* ili *ni pet ni šest*. Sveze ovisnog tipa mogu biti kongruencija (sročnost), npr. *žuta kuća*, rekcija (upravljanje), npr. *zaviti u crno* (glagolska), *čudo od djeteta* (imenička) i *zelen od zavisti* (pridjevaska) te pridruživanje, npr. *gledati prijekim pogledom*.²⁸

Neki frazemi javljaju se u obliku rečenice, tj. rečenica im je osnovni strukturni oblik, a može biti prosta i složena. Primjer proste rečenice je *vrag ne spava*. Složene rečenice možemo dalje podijeliti na neovisno i ovisno složene, npr. *na jedno uho uđe, a na drugo izađe* ili *tko se zadnji smije najslade se smije*.²⁹

²³ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 17.

²⁴ Turk, "Naznake o podrijetlu frazema", 38.

²⁵ Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 8.

²⁶ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 18.

²⁷ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 18.

²⁸ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 18.

²⁹ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 19.

Leksički sastav frazema također je važan za oblik frazema. U frazemu se mogu nalaziti izostavljivi dijelovi, npr. (*ni crne*) *ni bijele*, ili međusobno zamjenjivi dijelovi, npr. *spavati kao top/puh/klada/zaklan*.³⁰

Poredbeni frazemi su one poredbe ili komparacije koje su ustaljene u upotrebi i koriste se kao cjelina. Poredbe imaju jaku ekspresivnost i konotativno značenje i zbog toga su lako prešle u frazeološki fond nekog jezika. Ovakve frazeme pominje proučava poredbena frazeologija, a oni se mogu podijeliti na dva strukturalna tipa: dvodijelni (B+C) i trodijelni (A+B+C).³¹ Primjer dvodijelnog poredbenog frazema je *kao nov*, a trodijelnog *pušiti kao Turčin*.

2.1.4 Stil frazema

Stilski neutralna frazeologija upotrebljava se u svim jezičnim stilovima i ne donosi nikakve ekspresivno-emocionalne nijanse. Frazemi mogu pripadati i razgovornom stilu te vulgarnom stilu, koji se smatra nižom varijantom razgovornog stila.³²

Frazemi mogu dati neke informacije o stavovima govornika koji ih koriste, čime se dobivaju konotativna značenja. Ona mogu biti odobravanje, neodobravanje, humor te svečani ton.³³

2.1.5 Turska frazeologija

Turski termin za frazem je *deyim*, a dolazi od glagola *demek* („reći“).

Frazeologija turkijskih jezika počela se razvijati nakon 40-ih godina 20. stoljeća. Osim u turskome, proučavani su frazemi i u turkijskim jezicima govorenim u tadašnjem Sovjetskom Savezu, među kojima su kazaški, uzbečki, azerbajdžanski i tatarski. 50-ih godina je proučavanje frazema prihvaćeno kao zasebna lingvistička disciplina.³⁴ Kako navodi Kenzhalin,³⁵ frazemi su versatilne jezične jedinice i njihova struktura je predmetom istraživanja mnogih znanstvenika. Iako istraživanje frazema u turkijskim jezicima traje već oko sedamdeset godina, jezikoslovci još nisu došli do konsenzusa o tome što to frazem zapravo jest i koje su njegove glavne osobine. Neki smatraju da se frazem mora sastojati od barem dvije sastavnice, dok drugi smatraju i poneke izraze koji imaju samo jednu sastavnicu frazemima. Također se javljaju i problemi oko razlikovanja frazema i poslovice. Kenzhalin iznosi četiri razlike koje je zapisao Ahmet Turan

³⁰ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 19.

³¹ Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 11-12.

³² Menac, *Hrvatska frazeologija*, 19.

³³ Menac, *Hrvatska frazeologija*, 20.

³⁴ Kuanyshbek Kenzhalin, “Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları”, *Türk Dünyası* 43 (2017), (2017), 108-109.

³⁵ Kenzhalin, “Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları”, 110.

Sinan u radu *Türk Atasözlerinden Geçen Deyimler* (2001.). Prva od njih je da frazemi ne izražavaju osuđivanje, druga je da poslovice imaju samo jednu moguću formu, ne mogu se mijenjati, dok je kod frazema to ipak moguće. Treća razlika je ta da poslovice imaju neku pouku, a četvrta da poslovice češće od frazema dolaze u negativnoj formi.³⁶ Kenzhalin iznosi i zaključke jezikoslovca Kakena Ahanova iz djela *Dil Biliminin Esasları* (2008.) o načinima nastanka frazema. Prema njemu, temelj je imaginarna forma koju različiti događaji ostavljaju kao sjećanja i koncepte u ljudskoj misli. Smatra da su različite glasine i vjerovanja također ključne za nastanak frazema. Neki frazemi svoje korijene imaju u raznim događajima iz prošlosti. Zanimljivo je i to da su koncept vremena i izrazi za vrijeme (*saat, dakika, saniye*) nastajali postepeno, a prije njihove pojave kao mjera za vrijeme koristili su se izrazi vezani za vrijeme potrebno da se obavi određeni posao ili za točno vrijeme početka nekog posla. Također napominje da neki frazemi nisu postali dio općeg vokabulara.³⁷

Najznačajniji turski frazeolog je Ömer Asım Aksoy. Među njegovim djelima ističu se *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I* i *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II*, dva rječnika turskih frazema i poslovice. U tim rječnicima Aksoy iznosi i sljedeća obilježja frazema: nepromjenljivost reda riječi, sažet izraz i najmanje dvije punoznačne riječi kao sastavnice frazema.³⁸

2.1.6 Kognitivnolingvistički pogled na frazeme

Frazemi se danas sve češće proučavaju unutar kognitivnolingvističkog teorijsko-metodološkog okvira, koji posebnu važnost pridaje njihovoj semantičkoj razini.³⁹ Za razliku od tradicionalnog pogleda, prema kognitivnolingvističkom pogledu frazemi nisu arbitrarni, već semantički motivirani jezični izrazi. Prema jednom od pionira ovoga pristupa, američkom lingvistu Georgeu Lakoffu, frazemi su izrazi motivirani mentalnim slikama koje su pridružene konceptualnim metaforama kao kognitivnim mehanizmima, a te konceptualne metafore povezuju jezični izraz frazema s njegovim osnovnim značenjem.⁴⁰ Prema Dobrovolskij i Piirainen, većina frazema semantički je motivirana te postoje tri osnovna tipa semantičke

³⁶ Kenzhalin, "Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları", 120.

³⁷ Kenzhalin, "Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları", 122.

³⁸ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I* (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2017), 38-39.

³⁹ Tijana Vesić Pavlović i Ivan Milošević. "The Semantic Motivation of Plant-Related Idiomatic Expressions in English and Serbian," *BELLS90 proceedings: International Conference to Mark the 90th Anniversary of the English Department, Faculty of Philology, University of Belgrade*, Vol. 1 (2020), 205.

⁴⁰ George Lakoff, *Women, Fire and Dangerous Things* (Chicago i London: University of Chicago Press, 1987), 448.

motivacije, a to su metaforički tip, simbolički tip te intertekstualnost.⁴¹ Motivaciju treba razlikovati od predvidljivosti, što znači da kada kažemo da je neki frazem nečim motiviran, to ne znači da je njegovo značenje potpuno predvidljivo i da iz njegovog oblika možemo previdjeti značenje pojedine sastavnice u frazemu.⁴² Također je potrebno napomenuti da konceptualna motivacija svih frazema nije uvijek poznata.

Kognitivna lingvistika metaforu promatra kao razumijevanje jedne konceptualne domene u terminima neke druge konceptualne domene. Konceptualna metafora najčešće se izražava na sljedeći način: KONCEPTUALNA DOMENA A JE KONCEPTUALNA DOMENA B.⁴³ Konceptualna domena A je ciljna iskustvena domena, koju poimamo pomoću konceptualne domene B kao izvorne iskustvene domene. Na primjer, konceptualna metafora LJUDI SU BILJKE nastala je na temelju poimanja ljudi pomoću biljaka, odnosno pronalaženja sličnosti između ljudi i biljaka na konceptualnoj razini. Primjer postojanja te metafore u hrvatskom jeziku je metaforički izraz *trula jabuka* koji označava osobu koja na neki način unosi neslaganje ili svađu u grupu. Konceptualne metafore nisu, dakle, jednake metaforičkim jezičnim izrazima, koji označavaju sve riječi ili druge jezične izraze vezane za ciljnu domenu.⁴⁴ Neke su konceptualne metafore univerzalne i pronalazimo ih u gotovo svim jezicima, a među njima su SREĆA JE SVJETLOST (npr. *blistati od sreće*) ili SREĆA JE GORE (npr. *to be in high spirits* („biti dobre volje“)).⁴⁵ Među konceptualnim metaforama postoje i interkulturalne i intrakulturalne varijacije, te kao podvrsta intrakulturalnih varijacija, individualne varijacije.⁴⁶ Kako će biti pokazano u ovome radu, frazemi i poslovice s nazivom za biljku kao jednom od sastavnica često su povezani s ranije spomenutom konceptualnom metaforom LJUDI SU BILJKE, gdje se koristi domena „biljke“ kako bi se opisala i razumjela domena „ljudi“, a do usporedbe dolazi zbog nekih sličnih karakteristika (npr. bioloških potreba i svojstava, fizičkog izgleda, vrijednosti, percepcije u društvu).

⁴¹ Dmitrij Dobrovol'skij i Elisabeth Piirainen, "Idioms: Motivation and Etymology", *Yearbook of Phraseology* (2010), 76.

⁴² Zoltan Kövecses, *Metaphor: A Practical Introduction* (New York: Oxford University Press, 2010), 233.

⁴³ Kövecses, *Metaphor: A Practical Introduction*, 4.

⁴⁴ Kövecses, *Metaphor: A Practical Introduction*, 4.

⁴⁵ Kövecses, *Metaphor: A Practical Introduction*, 209.

⁴⁶ Kövecses, *Metaphor: A Practical Introduction*, 215.

2.2 Poslovice

Poslovice su kratke, sažete izreke u čestoj uporabi koje izražavaju neku očitu ili poznatu istinu ili iskustvo, i to na upečatljiv način.⁴⁷ Još jedna definicija poslovica, koju navode autori *Kontrastivnog rječnika poslovica*, kaže da su one „minijatura djela, misli koje su izražene na jednostavan i slikovit način“.⁴⁸ Kekez tvrdi da su poslovice samosvojan književni oblik koji ima svoje zasebne oblikovne zakonitosti, estetiku i izvedbu, a njihova se posebnost očituje i u prisutnosti u mnogim kulturama svijeta, podacima i zanimanju za njima.⁴⁹ Poslovice na neki način ispunjavaju ljudsku potrebu za sažimanjem iskustava i opservacija u male „kolačiće mudrosti“ koji pružaju unaprijed pripremljene komentare i mišljenja o osobnim vezama i društvenim zbivanjima.⁵⁰

U narodu su poslovice bile zvane i samo *riječ*, a slična situacija bila je u latinskom, gdje se koristio izraz *proverbium*.⁵¹ Od ostalih naziva u hrvatskom jeziku koristio se termin *prirječje* (ili *prirčje*, *prirečje*, *pririč*, *priričak*, i slično). Riječ poslovica u hrvatski je jezik došla iz ruskoga, a u njoj termin *slovo* također označava „riječ“.⁵² Turski termin za poslovicu *atasözü* u sebi sadrži lekseme *ata*, „otac, predak“, i *söz*, „riječ“, dakle, odnosi se na izreke koje su se prenosile još od predaka, prošlih generacija.

Znanstvena disciplina koja se bavi proučavanjem poslovica naziva se paremiologija, a ovaj termin dolazi od grčke riječi *paroimia*, „poslovica“. *Paremiografija* je termin koji označava bavljenje skupljanjem poslovica. Zanimanje za poslovice i njihovo istraživanje vidljivo je u tekstovima poput onih koje su Sumerani pisali klinastim pismom te grčkim i rimskim filozofskim i retoričkim djelima.⁵³

Paremiolog Wolfgang Mieder u svojem je istraživanju 1985. godine pitao 55 ljudi, građana američke savezne države Vermont, da daju svoju definiciju poslovice. Od odgovora koje je dobio došao je do definicije koja glasi:

⁴⁷ Frank J. D'Angelo, "Some Uses of Proverbs", *College Composition and Communication* Vol. 28, No. 4 (1977), 365

⁴⁸ Pavao Mikić i Danica Škara, *Kontrastivni rječnik poslovica* (Zagreb: Školska knjiga, 1992), 8.

⁴⁹ Josip Kekez, *Poslovice, zagonetke i govornički oblici* (Zagreb: Matica hrvatska, 1996), 13.

⁵⁰ Wolfgang Mieder, *Proverbs: A Handbook* (London: Greenwood Press, 2004), 1

⁵¹ Kekez, *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, 14-15.

⁵² Kekez, *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, 15.

⁵³ Mieder, *Proverbs: A Handbook*, 117.

„Poslovica je kratka, uglavnom poznata narodna rečenica koja sadrži mudrost, istinu, moral i tradicionalne vrijednosti u metaforičkom, čvrstom i pamtljivom obliku koja se predaje s generacije na generaciju“.⁵⁴

U ovoj definiciji opisane su glavne karakteristike poslovice, a to su tradicija, stalna forma, usmeno prenošenje i sadržaj.⁵⁵ Mikulić u svojem članku dalje raspravlja o ovim karakteristikama. Smatra da je stalna forma poslovica ipak donekle promjenljiva, a do ovoga dolazi jer vremena i situacije koje se mijenjaju traže različite načine izražavanja. No, čak i u svojem promijenjenom obliku, poslovice zadržavaju svoju prepoznatljivost.⁵⁶

Usmeno prenošenje poslovice još je jedna od ne toliko čvrstih karakteristika poslovice. One se danas sve manje i manje koriste u svojoj izvornoj namjeni, tj. kao dio običnog razgovora i ne čine jednako velik dio našeg verbalnog izražavanja. Unatoč tomu, ljudi ih prepoznaju, a poslovice su najpopularniji dio folklora korištenog u masovnim medijima, za što su dokaz naslovi u novinama, reklame ili crtani filmovi.⁵⁷

Finski paremiolog Matti Kuusi stvorio je sistem klasifikacije u kojem se poslovice mogu tematski klasificirati u 13 glavnih tema koje predstavljaju osnovne aspekte ljudskog života.⁵⁸

To su:

- A. praktično znanje prirode
- B. vjera i temeljna uvjerenja
- C. temeljna opažanja i socio-logika („socio-logic“)
- D. svijet i ljudski život
- E. osjećaj za proporciju
- F. koncepti moralnosti
- G. društveni život
- H. društvene interakcije

⁵⁴ Wolfgang Mieder, *Proverbs Are Never Out Of Season: Popular Wisdom in the Modern Age* (New York, Oxford: Oxford University Press, 1993), 5.

⁵⁵ Gordana Mikulić, "On Understanding Proverbs", *Studia Ethnologica* 3 (1991), 145.

⁵⁶ Mikulić, "On Understanding Proverbs", 145.

⁵⁷ Mikulić, "On Understanding Proverbs", 145.

⁵⁸ Mieder, *Proverbs: A Handbook*, 16-17.

J. komunikacija

K. društvena pozicija

L. dogovori i norme

M. savladavanje i učenje

T. vrijeme i smisao za vrijeme

Ove teme mogu se detaljnije podijeliti na 52 glavne klase, koje se dalje dijele na 325 podgrupa.

Poslovice dolaze iz različitih izvora, a u zapadnoj kulturi najviše je onih koje su biblijskog podrijetla, posebno iz Starog zavjeta.⁵⁹

2.3 Biljke u kulturi

Biljke su možda i najvažniji oblik života na zemlji. Kako piše Shoemaker, da ljudi nestanu, biljke bi nastavile rasti, no, da nestane biljaka, nestalo bi i cijelo carstvo životinja, uključujući ljude.⁶⁰ Znanost o biljkama naziva se botanika, a disciplina koja proučava odnos ljudi i biljaka u nekoj regiji ili u nekom narodu etnobotanika.

Biljke su nam potrebne za ogroman broj osnovnih potreba. One stvaraju kisik koji udišemo, njima se prehranjujemo i dobivamo potrebne nutrijente koje koristimo kao izvor energije i koji su potrebni za regulaciju različitih tjelesnih procesa. Od početka civilizacije ljudi su morali imati opsežno botaničko znanje kako bi mogli osigurati svoju egzistenciju. Ovo je uključivalo znanje o biljkama, ciklusu godišnjih doba te gdje i kada je najbolje posaditi koju biljku kako bi urod uz što manje napore bio što veći.⁶¹

Civilizacija i agrikultura razvijale su se jedna uz drugu i smatra se da je otkriće i razvoj agrikulture ustvari potaknulo i ubrzalo stvaranje civilizacija. Naime, razvojem boljih tehnologija i načina uzgoja ljudi su sve manje vremena provodili u aktivnostima proizvodnje hrane, a više vremena mogli su posvetiti raznim oblicima umjetnosti. Zanimljiva je univerzalnost agrikulture. Gotovo svaka velika civilizacija uzgoj žitarica otkrila je i razvila

⁵⁹ Mikić i Škara, *Kontrastivni rječnik poslovice*, 15.

⁶⁰ Candice A. Shoemaker, "Plants and Human Culture," *Journal of Home and Consumer Horticulture* 1:2-3 (1994), 3.

⁶¹ Shoemaker, "Plants and Human Culture", 4.

samostalno.⁶² Iako je većina biljaka koje se koriste za prehranu domesticirana i uzgojena, mogu se koristiti i nekultivirane, „divlje“ biljke koje su jestive.⁶³

Motivi biljaka često se koriste u slikarstvu, gdje različite vrste biljaka simboliziraju različite pojave i slikari su različite vrste cvijeća koristili da prenesu vjerske, moralne ili društvene lekcije, a primjer je cvijet ljiljana koji u zapadnim kulturama simbolizira čistoću.⁶⁴ U hrvatskoj kulturi krizanteme su primjer cvijeta koji ima simboličko značenje; naime, one predstavljaju smrt.

Biljke se koriste i za medicinske potrebe i od njih se mogu izrađivati lijekovi, a primjer njihove uporabe u narodnoj medicini u Hrvatskoj je stavljanje lista kupusa na bolno mjesto.

I u turskoj kulturi biljke imaju veliku važnost. Raznolikost biljnog svijeta zabilježena je već u davnim periodima, a biljke i u mitologiji imaju veliku važnost.⁶⁵ Flora u Turskoj obuhvaća 8796 vrsta.⁶⁶ Neke od njih su biljke koje rastu na svojem prirodnom teritoriju, dok su neke uvezene tijekom stoljeća, pa i tisućljeća na područje Turske. Koliko su važne pokazuje i to da se imena nekih biljaka koriste kao osobna imena. U seoskim područjima, ljudi biljke sakupljaju iz obližnjih šuma i planina.⁶⁷ U djelu *Dede Korkut Kitabı*, poznatoj epskoj priči o Turcima Oguzima, spominju se mnoge biljke važne tadašnjim Turcima Oguzima. Među njima su stabla poput čempresa i topole, voće (jabuke), bademi, povrće poput luka i češnjaka, žitarice (proso), ječam i trava.⁶⁸ U Osmanskom Carstvu botanika je bila razvijena disciplina. Mnoge biljke upravo su iz Osmanskog Carstva donesene u Europu, a iako bi mnogi pomislili da su svoje hortikulturalne vještine Osmanlije naslijedili od svojih bizantskih prethodnika, vjerojatnije je da se radi o vještinama naučenim od drugih islamskih civilizacija. Na ovo posebno ukazuju vrste koje su uzgajane, npr. tulipani su karakteristični motivi u islamskim civilizacijama, a u bizantskoj kulturi uopće nisu bili prikazivani.⁶⁹ Osmansko Carstvo bilo je središte visoko sofisticiranog vrtlarstva te je bilo naprednije od europskih kultura u znanju o biljkama i brizi o njima sve do 16. i 17. stoljeća.⁷⁰

⁶² Shoemaker, “Plants and Human Culture”, 4.

⁶³ Yeter Yeşil, Mahmut Çelik i Bahattin Yılmaz, “Wild edible plants in Yeşilli (Mardin-Turkey), a multicultural area”, *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 15 (2019), <https://doi.org/10.1186/s13002-019-0327-y>

⁶⁴ Shoemaker, “Plants and Human Culture”, 6.

⁶⁵ Hacı Ömer Karpuz i Veysi Akin, “Türkçedeki Meyve Adlarının İşlevselliği”, *Kültür: Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1 (2020), 27.

⁶⁶ Yeşil, Çelik i Yılmaz, “Wild edible plants in Yeşilli (Mardin-Turkey)”

⁶⁷ Yeşil, Çelik i Yılmaz, “Wild edible plants in Yeşilli (Mardin-Turkey)”

⁶⁸ Seda Gedik, “Dede Korkut Kitabında Bitkiler”, *Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi* 8 (2020), 215-220.

⁶⁹ John H. Harvey, “Turkey as a Source of Garden Plants”, *Garden History* Vol. 4 No. 3 (1976), 22.

⁷⁰ Harvey, “Turkey as a Source of Garden Plants”, 26.

Upravo se zbog važnosti i sveprisutnosti biljaka njihovi nazivi često u jeziku koriste i za označavanje raznih drugih pojmova. Kao što je ranije rečeno, broj vrsta biljaka je ogroman i nemoguće ih je analizirati sve. Zbog toga su za analizu odabrane domene voća, povrća i cvijeća, a u manjoj su mjeri obrađene i biljke iz još nekih domena. Ako je u nekom frazemu ili posloviци više različitih sastavnica iz domene biljaka, u analizi je taj frazem ili poslovice svrstana u onu grupu koja se pojavljuje prva, npr. poslovice *elmanın dibi göl*, *armudun dibi yol* svrstana je u frazeme s jabukom kao sastavnicom, a *armudu soy ye*, *elmayı say ye* u frazeme s kruškom. U završnoj analizi sveukupnog broja frazema i poslovice, ovakvi se primjeri pribrajaju objema grupama.

3. Analiza frazema i poslovice

3.1 Voće

ELMA 'JABUKA'

Mnogi ljudi kad pomisle na voće, pomisle na jabuku. Jabuke u mnogim kulturama, uključujući i tursku, simboliziraju zdravlje. Između ostaloga, postoji vjerovanje da se jabukom može liječiti čak i neplodnost kod žena.⁷¹ Jabuke se na razne načine koriste u Turskoj kao simbol ljubavi, na vjenčanjima te kao sredstvo prosidbe i komunikacije i kao takve spominju se u narodnim pjesmama iz Anadolije. U oblasti Tunceli, obitelj mladoženje ljude iz susjednih sela poziva na vjenčanje tako da im pošalju jabuku koju zovu *mum*, „svijeća“.⁷² Jabuke su također simbol plodnosti, mnoštva i blagoslova.⁷³

Poslovice *Al elmaya taş atan çok olur* (doslovno „Mnogo je onih koji na crvenu jabuku bacaju kamen“) koristi se u značenju da je mnogo onih koji se rugaju uspješnim ljudima ili su na njih ljubomorni. Ovdje vidimo motiviranost izraza kroz konceptualnu metaforu LJUDI SU BILJKE, gdje se osobu poistovjećuje s jabukom.

Frazem *bir elmanın yarısı o, yarısı bu* (doslovno „polovica jedne jabuke je ono, a polovica ovo“) koristi se u uspoređivanju ljudi koji jako sličje jedan drugome. Kao i u prethodnoj posloviци, i u ovom frazemu vidimo motiviranost kroz konceptualnu metaforu LJUDI SU

⁷¹ Ahmet Emre Dağtaşoğlu, “The Motif of Apple in Different Cultures and Its Usage in Anatolian Folk Songs”, *Folklore* 68 (2017), 171.

⁷² Dağtaşoğlu, “The Motif of Apple in Different Cultures and Its Usage in Anatolian Folk Songs”, 174.

⁷³ Turan Demir, “Ağaç Kültü Bağlamında Kadının Armut Ağacı ile Sembolize Edilmesi”, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* S.7 (2021), 88.

BILJKE. Slične se ljude uspoređuje s polovicama iste jabuke jer dvije polovice jabuke očito slične jedna drugoj.

Poslovice *Elma da alma da demesini biliriz* (doslovno „znamo da kaže jabuka ili ne uzimaj“) znači da se netko ponaša prema postavljenim uvjetima.

Frazem *elma gibi* (doslovno „kao jabuka“) koristi se u značenju crven poput jabuke, a posebno se odnosi na nečiji obraz. Ovaj frazem nastao je zbog toga što su mnoge sorte jabuke crvene boje. Ova usporedba je nastala zbog činjenice da su ljudski obrazi crvenkaste boje.

Poslovice *Elmanın dibi göl, armudun dibi yol* (doslovno „Dno jabuke je jezero, a dno kruške put“) odnosi se na to da se na različite procese, akcije ili djela ne može odgovarati i reagirati na isti način, bez obzira na to koliko ti procesi možda slične izvane. Za značenje ove poslovice važna je činjenica da jabuke i kruške rastu na različitim tlima (jabuke na vlažnom tlu, a kruške na suhom). U hrvatskom jeziku postoji izraz *kruške i jabuke* koji se koristi kada želimo istaknuti razlike između nečega.

Poslovice *Elmayı çayıra, armudu bayıra* (doslovno „jabuku na livadu, krušku na brdo“) govori da bi se stablo jabuke trebalo posaditi na ravnu i mokru površinu, a stablo kruške na kosu i suhu površinu. Ova se poslovice može koristiti u značenju sličnom *elmanın dibi göl, armudun dibi yol*.

Poslovice *Yarım elma, gönül (hatır) alma* (doslovno „pola jabuke, da zadovolji srce“) govori da su neki poklon ili djelo, bez obzira na to koliko su oni maleni, vrijedni i dovoljni da pridobiju nečiju privrženost ili ljubav. U ovome frazemu očito je ranije spomenuto korištenje jabuke kao poklona.

Sveukupno je zabilježeno 8 frazema i poslovice u kojima je jedna od sastavnica leksem u značenju 'jabuka', od kojih je jedan svrstan pod frazeme s kruškom kao sastavnicom.

ARMUT 'KRUŠKA'

Kruška je rasprostranjeno voće na području Turske, a osim u poslovicama i frazemima, stablo kruške često je i motiv u legendama, pa tako postoje legende u kojima se žene pretvaraju u stablo kruške.⁷⁴

⁷⁴ Demir, „Ağaç Kültü Bağlamında Kadının Armut Ağacı ile Sembolize Edilmesi“, 84.

Poslovice *Armudu soy ye, elmayı say ye* (doslovno „Krušku guli i jedi, jabuku broji i jedi“) u kojoj se osim jabuke, spominje i kruška, odnosi se na to da bi se kruške trebale jesti guleći njihovu koru, dok bi jabuke trebalo brojati i jesti, točnije, ne bi ih se smjelo jesti u prekomjernom broju.

Poslovice *Armut dalının dibine düşer* (doslovno „Kruška pada ispod grane“) odnosi se na to da bi se najprije trebalo pomagati najbližima, a može se koristiti i u značenju sličnosti. U hrvatskom jeziku se također koristi slična poslovice ako se želi opisati sličnost između dvije osobe, ali sa jabukom kao sastavnicom, „jabuka ne pada daleko od stabla“.

Frazem *armut gibi* (doslovno „kao kruška“) odnosi se na nekoga tko nema empatije i razumijevanja za druge.

Frazem *armut piş ağzıma düş!* (dosl. „kruško, dozri i padni u moja usta“) odnosi se na one koji očekuju da se nešto ostvari bez njihovog truda, samo od sebe.

Frazem *boynu armut sapına dönmek* (doslovno „vrat mu/joj se pretvorio u peteljku kruške“) znači jako oslabjeti. Ovdje peteljka kruške, koja je tanka, predstavlja fizičku slabost.

Frazem *eli armut devşirmek* (doslovno „sakupljati kruške“) koristi se kad netko stoji besposleno dok netko pored njega radi neki posao.

Frazem *olmuş armut gibi eline düşmek* (doslovno „pasti u ruke kao zrela kruška“) znači bez napora, odnosi se na nešto što je učinjeno bez mnogo truda. Značenje frazema je jasnije ako govornik zna da se zrelo voće lako bere i često samo od sebe pada sa stabla. Postoji i sličan frazem koji glasi *pişmiş armut gibi (birinin) eline düşmek*, a znači potpuno isto.

Poslovice *Armudun iyisini (dağda) aylar yer* (doslovno „Medvjedi (na planini) jedu najbolje od kruške“). Ova poslovice znači da je netko došao do nečega za što nije dovoljno dobar, što mu ne pripada ili ne pristaje.

Poslovice *Armudun önü kirazın sonu* (doslovno „prednja strana kruške, stražnja strana trešnje“) upozorava na to da bi se kruške trebale jesti kad se tek pojave, a trešnje kad su pri kraju. Za razumijevanje ove poslovice također je potrebno znanje o svijetu, u ovom slučaju, barem osnovno poznavanje voćarstva.

Frazem *armudun sapı var, üzümün (kirazın) çöpü var demek* (doslovno „Kruška ima peteljku, grožđe (trešnja) ima slamčicu“) koristi se ako netko u svačemu pronalazi mane ili mu se ništa ne sviđa.

Poslovica *El yumruğunu yemeyen, kendi yumruğunu bozdoğan armudu sanır* (doslovno „Onaj koji nije dobio udarac šakom stranca, misli da je njegova vlastita šaka kruška (tj. vrh) buzdovana“) odnosi se na svakoga tko nije svjestan da će morati poštivati moć nekog drugoga i tko misli da će se drugi pokloniti njegovoj moći.

Zabilježeno je 13 frazema i poslovice u kojima je sastavnica leksem u značenju 'kruška', i to ovu grupu frazema i poslovice čini najbrojnijom, od kojih su mnogi motivirani izgledom kruške i ostalim fizičkim karakteristikama ovog voća.

LIMON 'LIMUN'

Dvije najprepoznatljivije karakteristike limuna su njegov izgled, posebno njegova prepoznatljiva žuta boja, i njegov kiseli okus, što je očito u primjerima poslovice i frazema.

Frazem *araları limoni olmak* (doslovno „odnos između je limunast“) ukazuje na odnos nekih osoba između kojih postoji blagi stupanj zamjermanja ili gnjeva. U ovom frazemu limun, tj. njegova kiselost, predstavlja nešto negativno, u ovom slučaju zamjermanje. Iako u hrvatskom ne postoji sličan frazem, treba napomenuti da karakteristika kiselosti također ima negativno značenje, npr. u izrazu „kiseli osmijeh“, koji predstavlja osmijeh koji nije iskren.

Poredbeni frazem *limon gibi* (doslovno „kao limun“) znači jako žut. U hrvatskom se također koristi frazem „žut kao limun“, a osim doslovnog, može imati značenje „bolesno žut u licu“. Opće je poznato da je limun jarko žute boje pa je stoga značenje vrlo transparentno. Veza između žute boje limuna i bolesti u hrvatskom je možda motivirana izgledom bolesnih ljudi, npr. onih koji pate od žutice.

Frazem *limon kabuğu gibi* (doslovno „kao kora limuna“) koristi se u neformalnom govoru i odnosi se na šešir koji je malen i krivog oblika. U ovome frazemu simboličan je izgled oguljene kore limuna.

Frazem *zurnacının karşısında limon yemek gibi* (doslovno „kao jedenje limuna ispred svirača zurne“) koristi se kad se nekoga očara, zavede i ta osoba više nije sposobna činiti svoj posao. Postoji mogućnost da je ovaj frazem motiviran kiselim okusom limuna. Naime, jaka kiselost limuna može izazvati očitu reakciju na licu nekoga tko ga jede, koja može omesti one koji su u društvu te osobe, upravo kao svirače zurne u ovome frazemu.

Zabilježena su 4 frazema u kojima se kao sastavnica pojavljuje leksem u značenju 'limun', od kojih samo jedan ima svoj ekvivalent u hrvatskom jeziku. Prikazano je da i okus i izgled limuna mogu biti motivacija za nastanak frazema.

KARPUZ 'LUBENICA'

Frazem *ayağının altına karpuz kabuğu koymak* (doslovno „staviti koru od lubenice pod stopala“) koristi se ako želimo udaljiti nekoga od nečega, i to prevarom ili naredbom. Frazem je motiviran činjenicom da je nemoguće stajati na kori od lubenice ili po njoj hodati. Ako nekome to napravimo, ta osoba neće moći obaviti ono što je naumila.

Poslovice *Bir koltuğa iki karpuz sığmaz* (doslovno „na jednu fotelju/sjedalo/ispod jedne ruke ne stanu dvije lubenice“) ukazuje na to da je teže biti uspješan ako radimo dva posla ili se bavimo s dvije stvari u isto vrijeme. Ova poslovice motivirana je fizičkim karakteristikama lubenice, njezinom veličinom i težinom.

Frazem *iki karpuzu bir koltuğa sığdırmak* (doslovno „zgurati dvije lubenice na jedno sjedalo/ispod jedne ruke“) znači raditi dva posla u isto vrijeme. Kao i prethodna poslovice, ovaj frazem motiviran je veličinom i težinom lubenice.

Frazem *eşekten düşmüş karpuz (düşmüşe) dönmek* (doslovno „pretvoriti se u lubenicu koja je pala s magarca“) koristi se u žargonu i ima dva značenja. Prvo je „ostati jako iznenađen“, a drugo „doći u lošu situaciju“.

Poslovice *Karpuz kabuğunu görmeden denize girme* (doslovno „ne ulazi u more dok ne vidiš koru lubenice“) ukazuje na to da ne bismo trebali raditi nešto dok za to ne dođe pravo vrijeme. Ova poslovice motivirana je činjenicom da lubenice sazrijevaju u ljeto, a to je i period kada je vrijeme toplo i pogodno za kupanje.

Poslovice *Karpuz kesmekle hararet sönmez* (doslovno „žeđ/vrućina se ne gasi rezanjem lubenice“) znači da se želja za osvetom ne može utažiti napadanjem nekoga ili uzrokovanjem štete nekome tko nije ni za što kriv. Naravno, rezanjem lubenice nemoguće je smanjiti vrućinu, baš kao što osveta protiv pogrešne osobe ne donosi zadovoljstvo niti otklanja bijes.

Pronađeno je 6 frazema i poslovice s lubenicom kao sastavnicom, a najčešća motivacija je veličina i težina ovoga voća te godišnje doba u kojemu sazrijeva.

KAVUN 'DINJA'

Pronađene su dvije poslovice u kojima je jedna od sastavnica leksem u značenju 'dinja'. Prva od njih, poslovice *Felek, kimine kavun yedirir kimine kelek* (doslovno „Sudbina nekoga hrani (zrelim) dinjama, a nekoga nezrelim dinjama“). Ovdje se javlja kontrast između zrele i nezrele dinje, a značenje frazema je to da netko u životu ima sreće, a netko nema. Poslovice je motivirana činjenicom da je zrelo voće rezultat dobrog uzgoja, ukusno, lijepog izgleda, a nezrelo voće je suprotno od toga.

Poslovice *Kavun kökeninde büyür* (doslovno „dinja raste u svojem korijenu“) objašnjava to da dijete odrasta u domu svojih roditelja. Korijeni, osim u značenju korijena biljke, u mnogim jezicima i kulturama simboliziraju podrijetlo ili mjesto odrastanja. Ovaj je frazem primjer konceptualne metafore LJUDI SU BILJKE jer dinja koja je jedna od njegovih sastavnica simbolizira čovjeka.

ÜZÜM 'GROŽĐE'

Poslovice *Baba oğluna bir bağ bağışlamış; oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş* (doslovno „Otac je sinu darovao vinograd, ali sin ocu nije dao jedan grozd“) upozorava na to da se roditelji žrtvuju za svoju djecu, da ih daruju, ali da djeca nisu zahvalna. U ovoj poslovisi vinograd je simbol obilja, za razliku od jednog grozda, koji predstavlja tek djelić nečega.

Poslovice *Bağa bak, üzüm olsun, yemeye yüzün olsun* (doslovno „pazi na vinograd, neka bude grožđa, onda ga možeš jesti bez sramote“) odnosi se na to da, kako bi čovjek mogao uživati plodove svojeg rada, mora uložiti puno truda. I ovdje je potrebno znanje o svijetu kako bismo razumjeli motivaciju poslovice jer je za uspješan uzgoj nečega potrebno mnogo napornog rada i žrtvovanja, isto kao i u životu općenito.

Poslovice *Üzüm üzümüne baka baka kararır* (doslovno „Grožđe pocrni gledajući grožđe“) objašnjava da se ljudi koji su stalno zajedno i koji se ugledaju jedni na druge sprijateljuju i često stječu slične navike, često one loše. Ovdje je, osim grožđa, značenje motivirano i simbolikom crne boje, koja je u mnogim kulturama simbol loših karakteristika.

Poslovice *Üzümünü ye de bağını sorma* (doslovno „Jedi grožđe, i ne pitaj za vinograd“) znači da se ne bi trebalo ispitivati otkud dolazi ono što je nekome ponuđeno da jede, koristi ili u tome uživa. U hrvatskom jeziku potpuno podudarna poslovice ne postoji, no postoji izreka

poklonjenom konju se ne gleda u zube, koja poručuje da se nešto što je poklonjeno ne bi trebalo ispitivati.

Ovdje su obrađene 4 poslovice u kojima je jedna od sastavnica leksem u značenju 'grožđe', a ni jedna nema svoj ekvivalent u hrvatskome. Ranije su pronađeni 1 frazem i 1 poslovice s grožđem kao sastavnicom, dakle, sveukupno 6 frazema i poslovice. U hrvatskome je grožđe sastavnica frazema *kad na vrbi rodi grožđe* kojem je u turskom jeziku sličan frazem *al kiraz üstüne kar yağmış* („pao je snijeg na crvenu trešnju“).

İNCİR 'SMOKVA'

Frazem *bir çuval inciri berbat etmek* (doslovno „upropastiti vreću smokvi“) znači neprimjerenim i pogrešnim djelima pokvariti neku dobru situaciju ili nešto što je na dobrom putu. Smokva se percipira kao nešto dobro, pozitivno, simbol obilja.

Frazem (*birinin*) *ocağına incir (dari) dikmek (ekmek)* (doslovno „posaditi smokvu (može se koristiti i riječ za proso, *dari*) u nečije ognjište“) znači uništiti nečiji dom. Moguća motivacija ovog frazema je činjenica da su čvrsti korijeni stabla smokve invazivni, brzo se šire i uništavaju ono što im je na putu, u ovom slučaju temelje nečijeg doma.

Poslovice *İncir babadan, zeytin dededen* (doslovno „smokva je od oca, maslina od djeda“) govori o tome da neko vrijeme, barem dvije generacije, mora proći kako bi se mogle posaditi i uspješno uzgojiti masline. To je još jedna od poslovice za čije je razumijevanje potrebno mnogo znanja o tome kako smokve i masline rastu. Naime, poznato je da postoje iznimno stara stabla maslina koja daju kvalitetne plodove. Zanimljivo je to da 95. sura u Kur'anu, nazvana At-tin (Smokva), započinje riječima „tako mi smokve i masline jeruzalemske“, što ukazuje na dugotrajan kulturni značaj ovih stabala i njihovih plodova u civilizacijama na Bliskom istoku.⁷⁵

Frazem *İncir çekirdeği doldurmamak* (doslovno „ne puniti sjemenke smokve“) znači biti previše malen ili nevažan. U ovome frazemu simbolična je veličina sjemenke smokve.

Zabilježeno je 4 frazema i poslovice u kojima je jedna od sastavnica leksem u značenju 'smokva', a ni jedan od njih nema svoj hrvatski ekvivalent. Motivacija u ovim frazemima i poslovicama su fizičke karakteristike smokve.

⁷⁵ Surah at-Tin, <https://quran.com/95?translations=131%2C126>

ERİK 'ŠLJIVA'

Iako je Turska jedan od najvećih uzgajivača šljiva na svijetu⁷⁶, šljive nisu česta sastavnica frazema i poslovice u turskom jeziku. Poslovice *Baba erik yer, oğlunun dişi kamaşır* („otac jede šljivu, njegovom sinu trnu zubi“) jedina je u kojoj je sastavnica šljiva i znači da ako netko stariji i odgovorniji (otac) čini nešto loše, posljedice toga osjećat će njegov sin kojem je on uzor. Ova poslovice postoji i u obliku *Baba koruk yer, oğlunun dişi kamaşır* („otac jede kiselo grožđe, a njegovom sinu trnu zubi“), a jasno je da je motivirana utjecajem koji loša hrana ima na nekoga i time da mlađe generacije uče od starijih i oponašaju ih. Poslovice nema svoj često korišteni ekvivalent u hrvatskom, no zanimljivo je da jedan stih u Bibliji (Jeremija 31:29) glasi „Oci jedoše kiselo grožđe, a sinovima zubi trnu“, što je, u smislu sastavnica, identično turskoj poslovice.

KİRRAZ 'TREŠNJA'

Osim ranije spomenute *armudun önü kirazın sonu*, sa sastavnicom *kiraz* ‘trešnja’, pronađen je još samo jedan frazem, a to je *al kiraz üstüne kar yağmış* (doslovno „pao je snijeg na stablo trešnje“), koji se koristi kad se dogodi nešto nezamislivo. U hrvatskom se jeziku u sličnom značenju koristi izreka „kad na vrbi rodi grožđe“. Razlika je u tome što se hrvatska poslovice odnosi na potencijalnu buduću radnju ili pojavu koja se gotovo sigurno neće dogoditi, dok se turski frazem može odnositi i na nešto što se već dogodilo ili što se trenutno događa. Frazem je motiviran činjenicom da snijeg ne pada u doba kada trešnje cvatu i sazrijevaju, uglavnom u kasno proljeće.

MUŞMULA 'MUŠMULA'

Jedini frazem u kojem je sastavnica biljka mušmule je *muşmula gibi* (doslovno „kao mušmula“), a znači namrgođen, namršten. Frazem je motiviran izgledom mušmule koja je smežurana ili naborana kad je sasvim zrela, što podsjeća na izraz lica namrgođene osobe.

⁷⁶ Organizacija za prehranu i poljoprivredu UN-a, <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL>

3.2 Povrće

SOĞAN 'LUK'

Poslovice *Baş ol da istersen soğan başı ol* (doslovno „budi glava, ako želiš budi glava (glavica) luka“) poručuje da je važno biti glavni, na čelu, čak i ako se radi o nečemu nebitnom. I u ovoj je poslovice upotrijebljena metafora LJUDI SU BILJKE, gdje luk simbolizira osobu, tj. glavu. Potrebno je napomenuti da su glavica luka i ljudska glava sličnog oblika, što je jedan od razloga zašto je u ovoj poslovice iskorišten upravo luk kao sastavnica.

Poslovice *Bir baş soğan bir kazanı kokutur* (doslovno „jedna glavica luka čini kotao smrdljivim“) znači da je jedna osoba dovoljna da pokvari mir i sreću u nekoj zajednici. Ovdje glava luka opet predstavlja čovjeka, još jedan primjer metafore LJUDI SU BILJKE, a također je važno to da luk ima neugodan miris i svojstva koja izazivaju neugodne reakcije poput suza.

Poslovice *Sofu soğan yemez, bulunca sapını komaz* (doslovno „pobožan ne jede luk, a kad ga nađe ne ostavlja stabljiku“) odnosi se na to da neki ljudi ne osjećaju iskušenje da čine stvari koje im se ne sviđaju, a ako ipak popuste u svojoj odlučnosti i odluče se na neku radnju, onda to čine na najiscrpniiji, najpretjeraniji i najekstremniji način.

Poslovice *Soğanın acısını yiye bilmez, doğrayan bilir* (doslovno „za ljutinu luka ne zna onaj koji ga jede, već onaj koji ga sjecka“) upozorava na to da je onaj koji je obavio neki posao svjestan njegove težine, dok onaj koji uživa blagodati toga rada nije svjestan. U ovoj poslovice također je simbolična karakteristika luka da, dok ga se sjecka, izaziva neugodne reakcije, zbog čega je radnja sjeckanja percipirana kao nešto teško.

Frazem *soyup soğana çevirmek* (doslovno „oguliti i pretvoriti u luk“) znači skinuti nešto s nečega, opljačkati tako da ne ostane ništa. Ovdje je simboličan slojevit izgled luka, koji je metafora za slojevitost i temeljitost onoga tko pljačka.

Zabilježeno je 5 frazema i poslovice koje imaju leksem u značenju 'luk' kao sastavnicu. Neke su motivirane izgledom i strukturom luka, a neke njegovim mirisom i žestinom.

SARIMSAK 'ČEŠNJAK'

Poslovice *Sarımsak içli dışlı, soğan yalnız başlı* (doslovno „češnjak je srdačan/otvoren, a luk je sam“) odnosi se na činjenicu da su ljudi koji međusobno razgovaraju i slažu se bliskiji i često dijele tajne, dok je onaj tko nema takvu vezu ni s kim sam tijekom svojega života. I u ovoj

poslovice luk i češnjak predstavljaju ljude i iskorištena je konceptualna metafora LJUDI SU BILJKE, a također je motivacija i izgled ovih biljaka, točnije, to da se glavica češnjaka sastoji od češanja, kojih je mnogo, za razliku od jedne jedine glavice luka.

Poslovica *Sarımsağı gelin etmişler de kırk gün kokusu çıkmamış* (doslovno „od češnjaka su napravili mladenku, njegov neugodan miris nije izašao (osjetio se) 40 dana“) upućuje na to da ljudi svoje loše karakteristike ne pokazuju lako ili često, i zbog toga ne bismo trebali o njima prerano donositi zaključke, njihove će loše karakteristike prije ili kasnije izaći na vidjelo. Poslovica je motivirana dugotrajnim, intenzivnim i neugodnim mirisom češnjaka. Također, poznato je da se mladenke na dan vjenčanja posebno uljepšavaju i spremaju, i upravo zbog ovoga se imenica *gelin* koristi u ovoj poslovice kao simbol nekoga uljepšanoga tko u stvarnosti možda nije toliko lijep ili privlačan.

Poslovica *Sarımsağını hesap eden paçayı yiyemez* (doslovno „onaj koji broji svoj češnjak ne može jesti paču⁷⁷“) upućuje na to da će osoba koja se ne upusti u neki posao zbog straha od manjih nedostataka toga posla, ostati bez prednosti koje on može donijeti. U istom značenju koristi se poslovica *sirkisini, sarımsağını sayan paçayı yiyemez* („onaj koji broji svoj ocat i češnjak ne može pojesti paču“). Ova poslovica motivirana je činjenicom da se češnjak koristi u pripremi pače. Ako ga netko „broji“, računa koliko treba staviti i štedi na njemu, jelo neće ispasti dobro.

Poslovica *Sarımsak da acı ama evde lazım bir dişi* (doslovno „i češnjak je ljut, ali u kući treba imati jedan češanj“) upućuje na to da je kvaliteta nečega važnija od količine, da je nešto nezamjenjivo i potrebno bez obzira na svoje mane. Ovdje je u prvom planu okus češnjaka, ali i činjenica da je on korisna namirnica koja ima svoju ulogu u zdravlju i kuhanju te simbolizira kvalitetu.

Poslovica *Sarımsak yemedim ki ağzım koksun* (doslovno „nisam pojeo češnjak pa da mi smrdi iz usta“) znači da netko nije učinio neko loše djelo jer je odgovoran i ne mora se bojati mogućih posljedica.

Sveukupno je 5 poslovice u kojima je sastavnica češnjak, a jedna ima i luk kao sastavnicu. Motivacija za ove poslovice je miris, okus i izgled ploda češnjaka te njegova korisnost.

⁷⁷ *paça* je naziv za odrezano stopalo nekih životinja, a koristi se i za naziv jela koje je slično hladetini

BİBER 'PAPRIKA' ili 'PAPAR'

Biber se kao sastavnica u turskim frazemima pojavljuje u značenju „ljuta paprika“, „feferon“ ili „papar“ kao začín, a svi frazemi motivirani su njihovim okusom i reakcijom koju oni izazivaju na koži ili sluznici (npr. žarenje ili peckanje).

Frazem *biber gibi* (doslovno „kao papar / ljuta paprika / feferon“) znači jako ljut/gorak.

Frazem *biber gibi yakmak* (doslovno „gorjeti, peći kao papar / feferon“) znači da nešto uzrokuje jaku bol i pečenje u dodiru s kožom, a koristi se i u značenju „jako uzrujati, rastužiti“.

Frazem (*bir şeye*) *tuz biber ekmek* (doslovno „(na nešto) staviti sol i papar“) koristi se u značenju „izazvati situaciju, događaj koji će uzrokovati tugu ili brigu“. Istog je značenja i frazem *yaraya tuz biber ekmek* (doslovno „stavljati sol i papar na ranu“). U hrvatskom jeziku se koristi frazem „stavljati sol na ranu“ koji nema papar kao sastavnicu.

Frazem *bir burnuna tuz, bir burnuna biber koymak* (doslovno „na jedan nos stavljati sol, na drugi papar“) znači „zadavati muke kome i vršiti pritisak na istoga da se obavi neki posao“.

Ova sastavnica se pojavljuje u 4 frazema.

TURP 'ROTKVICA'

Frazem *anası turp (sarımsak), babası şalgam (soğan)* (doslovno „majka mu je rotkvica (češnjak), a otac repa (luk)“) upotrebljava se kad se govori o nekom čiji su roditelji nepoznati, ili kad su nečiji roditelji ili obitelj neugledni. Biljke u ovom frazemu opet simboliziraju osobe, što je još jedan primjer metafore LJUDI SU BILJKE. Zanimljivo je da se u ovom frazemu mogu koristiti leksemi koji se odnose na razne vrste povrća, a budući da ono simbolizira neugledne ili nepoznate ljude, to pokazuje i da se u turskoj kulturi na sličan način percipiraju ove biljke.

Frazem *aklına turp sıkayım* (doslovno „Rotkvicu ću ti iscijediti na pamet“) koristi se u žargonu ako se želi izraziti da neko djelo, ideja ili čin nisu mudri i promišljeni.

Frazem *turp gibi* (doslovno „kao rotkvica“) koristi se za nekoga tko je u dobrom zdravlju. U hrvatskom se jeziku u istome značenju koristi izraz „zdrav k'o dren“.

Poslovice *Turpun sıkısndan seyreği iyidir* (doslovno „od gustoće rotkvice bolja je rijetkost“) odnosi se na to da je ponekad bolje ne pretjerivati s razgovorom ili viđanjem. Motivacija ove poslovice je činjenica da je ponekad bolje iskoristiti manje, a ne više neke namirnice.

Sveukupno je 4 frazema i poslovice kao rotkvicom kao sastavnicom, a jedna poslovice ima međusobno zamjenjive dijelove.

FASULYE 'GRAH'

Frazem *fasulye gibi kendini nimetten saymak* (doslovno „smatrati se blagoslovljenim kao grah“) odnosi se na nekoga tko samog sebe smatra više vrijednim nego što to zaista jest.

Frazem *fasulye sırıđı gibi* (doslovno „kao štapić od graha“) odnosi se na nekog tko je visok i mršav i motiviran je izgledom štapa koji se postavlja uz biljku graha kako bi se uz njega penjao.

PATLICAN 'PATLIDŽAN'

Poslovice *Acı patlıcanı kırađı çalmaz* (doslovno „gorak patlidžan ne dobiva ozeblinē“) znači da osoba koja je je prošla kroz neke teške situacije može izdržati puno nevolja jer je naviknuta na njih. Motivirana je gorkim okusom patlidžana koji simbolizira neku nevolju ili lošu situaciju.

Poslovice *Seninki can da benimki patlıcan mı?* (doslovno „tvoj život je život, a moj je patlidžan?“) koristi se kad se nekoga želi pitati „ako je tvoj život važan, zašto moj nije?“. Patlidžan u ovoj poslovice simbolizira nešto nevažno ili potrošno.

PANCAR 'CIKLA'

Poredbeni frazem *pancar gibi olmak* (doslovno „biti kao cikla“) znači jako se naljutiti i postati crven u licu. U hrvatskom jeziku se u sličnom značenju koriste frazemi „crven kao paprika“ i „crven kao rak“. U engleskom jeziku postoji izraz *as red as a beet* („crven kao cikla“) koji se koristi kad netko pocrveni od srama ili ljutnje. Jasno, svi ovi frazemi motivirani su usporedbom boje cikle s crvenim izgledom osobe uzrokovanim fiziološkom reakcijom do koje dolazi kad je netko ljut.

Frazem *pancar kesilmek* koristi se u istom značenju kao i *pancar gibi olmak*.

LAHANA 'KUPUS'

Poslovica *Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu* (doslovno „kakva li je ovo dijeta/post, kakav je ovo kiseli kupus“) koristi se kad netko sam sebi proturječi i kad se njegove riječi i djela ne slažu, kad su međusobno suprotstavljeni. Moguća motivacija ove poslovice dolazi od činjenice da jedenje kiselog kupusa prekida nečiju dijetu ili post i suprotno je nečijoj namjeri da pazi što i kada jede.

HAVUÇ 'MRKVA'

Pronađena je jedna poslovica s mrkvom kao sastavnicom, a to je *Ulularla havuç ekenin yoğunu götüne gider* (doslovno „intenzitet onoga koji s velikima sije mrkvu ide mu u stražnjicu“). Ova poslovica ukazuje na to da netko tko ulazi u poslovne odnose sa starijima ili moćnijima od sebe na kraju shvati da je pogriješio.

3.3 Cvijeće

GÜL 'RUŽA'

Ruže su jedan od cvjetova koji se smatraju najljepšima i koje imaju najprepoznatljiviju simboliku. Najčešće se koriste kao ukrasne biljke u vrtovima i dvorištima. Mogu se koristiti i u izradi parfema, losiona, šampona i ostalih kozmetičkih proizvoda i poznate su po svojem ugodnome mirisu. Također se koriste u prehrambenoj industriji i od njih se može praviti džem od ruža, rakija... U zemljama u kojima se slavi Valentinovo popularno je darivati partnere ružama. U antičkoj mitologiji ruže su bile povezane s grčkom božicom Afroditom. U islamskoj civilizaciji poznati su ružini vrtovi ili *gülistani*. U mnogim je jezicima naziv za ružu osobno ime, pa tako i u turskom jeziku postoji ime Gül, ili se koristi kao sastavnica imena (npr. Gülay, Gülbahar i slično).

Poslovica *Bir ağaçta gül de biter, diken de* (doslovno „na jednom stablu rastu i ruže i trn“) znači da u istoj obitelji može odrasti i dobar i loš čovjek. Ovdje ruža simbolizira nešto poželjno, dobre i lijepe karakteristike, a trnje sve ono što je suprotno od toga.

Poslovica *Dikensiz gül olmaz* (ili *gül dikensiz olmaz*) (doslovno „nema ruže bez trna“) odnosi se na to da sve što je dobro ili lijepo ima i neke negativne karakteristike. I u ovome frazemu suprotstavljaju se dobre karakteristike ruže i loše karakteristike trna.

Još jedna poslovice u kojoj je osim ruže sastavnica *diken* 'trn' je *Gülü seven dikenine katlanır* (doslovno „onaj koji voli ružu pristaje i na njezin trn“). Ova poslovice odnosi se na to da će onaj koji zaista voli nekoga ili nešto trpjeti i njegove negativne karakteristike i nevolje koje one donose. I ovi su frazemi motivirani metaforom LJUDI SU BILJKE, ali i metaforom TRN JE PROBLEM, koja postoji i u hrvatskom jeziku, npr. *biti nekome trn u oku*.

Frazem (*gül*) *üstüne gül koklamamak* (doslovno „jedna ruža ne miriše se nakon druge (ruže)“) znači ne biti nevjera, biti vjera samo onome kojega netko voli. Ruža simbolizira voljenu osobu, tako da je i ovdje očita motiviranost metaforom LJUDI SU BILJKE.

Poslovice *Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz* (doslovno „od ružine grane nema drva za vatru/ognjište, od sluškinje nema dame“) znači da svatko mora imati određene sposobnosti i kvalifikacije kako bi mogao učiniti nešto što se od njega očekuje. Slična poslovice je *Halayıktan kadın olmaz, gül ağacından odun* (doslovno „nema žene od robinje, nema drveta od stabla ruže“) koja se koristi u istome značenju.

Frazem *gül gibi* (doslovno „kao ruža“) odnosi se na nešto jako dobro ili lijepo. I ovaj frazem motiviran je ljepotom cvijeta ruže.

Frazem *gül gibi bakmak* (doslovno „paziti kao na ružu“) ima dva značenja. Prvo značenje je „nekome osiguravati lagodnu materijalnu egzistenciju, bez nedostatka novca“. Drugo značenje je „dobro se brinuti i paziti na nešto ili nekoga“. Motivacija za ovo značenje je u činjenici da se ljudi pomno brinu o svojim ružama koje uzgajaju, budući da su one toliko vrijedne i značajne. U hrvatskome jeziku u sličnom značenju koristi se frazem u kojem niti jedna od sastavnica nije biljka, a to je „čuvati kao kap vode na dlanu“.

Frazem *gül gibi geçinmek (yaşamak)* (doslovno „živjeti kao ruža“) znači dobro se razumjeti, slagati, ali i živjeti ugodno i bez problema, čak i ako netko nema velikih prilika u životu. U hrvatskome jeziku frazem slična značenja je „cvjetaju mu ruže“. U ovome i prethodnim frazemima ruža se poistovjećuje s uspjehom, ugodom, i lakoćom.

Frazem *gülleri yarılmak* (doslovno „podijeliti, razdvojiti se čije ruže“) znači „jako se radovati i veseliti“.

Frazem *gülü tarife ne hacet, ne çiçektir biliriz* (doslovno „znamo što je ruža, nema potrebe objašnjavati kakva je to vrsta cvijeta“) koristi se kad netko nabraja nečije loše osobine, iako su one već dulje vrijeme očite i poznate.

Frazem *yandı gülüm keten helva* (doslovno „izgorjela je moja voljena ruža, keten-helva⁷⁸“) koristi se u značenju propuštene prilike. Narodna etimologija tvrdi da frazem dolazi iz jedne legende u kojoj je vlasnik trgovine halvom dao svojem učeniku da napravi halvu od lana. Učenik, koji je htio skratiti vrijeme i obaviti posao što brže, stavio je i halvu od badema zajedno s halvom od lana da se peku. Budući da se dvije vrste halve trebaju peći na različitoj temperaturi, jedna od halvi je izgorjela, a vlasnik dućana je, kad se vratio i vidio što se dogodilo, uzdahnuo i rekao „*yandı gülüm keten helva*“.⁷⁹ Prava motivacija leži u činjenici da se izraz *gülüm* koristi za neku dragu, voljenu osobu, i tu je vidljiva simbolika ruže kao nečega vrijednoga i lijepoga.

Zabilježeno je 11 frazema i poslovice s leksemom *gül* 'ruža' kao sastavnicom. Kao što je ranije napomenuto, ruža je jedan od najpoznatijih i najcjenjenijih cvjetova i zbog toga je ovoliki broj frazema bio donekle očekivan. Motivacija u ovim primjerima dolazi od fizičkih karakteristika ruže poput trnja te njezinog simbolizma ljepote i vrijednosti.

KARANFİL 'KARANFIL'

Karanfili se u svijetu često koriste kao simbol ljubavi, u nekim zemljama su vezani uz proslave Praznika rada, a u Osmanskom Carstvu koristili su se kao motivi u umjetnosti. Frazem *karanfili sıkmak* (doslovno „stisnuti karanfil“) jedini je frazem u kojem se nalazi ova sastavnica. Frazem se koristi u žargonu, a znači „moći se suočiti s opasnosti i teškoćama“.

3.4 Žitarice

ARPA 'JEČAM'

Poslovice *Aç tavuk kendini arpa (buğday) ambarında sanır* (doslovno „gladna kokoš misli da je u ambaru ječma (pšenice)“) odnosi se na to da ljudi koji nemaju ništa i koji su siromašni sanjare i razmišljaju o stvarima koje ne mogu imati. Poznato je da se kokoši hrane žitaricama poput ječma ili pšenice. U ovoj poslovice ljude se poistovjećuje sa životinjom, dok biljka koja se koristi za prehranu simbolizira bogatstvo ili imovinu.

⁷⁸ *keten helva* je vrsta slastice, *keten* znači lan, a, iako joj naziv sugerira drukčije, u pravljenju ove vrste halve koriste se samo voda, šećer, limun i pšenično brašno

⁷⁹ Erhan Ekmen, "Keten Helva Yanmadan", *Anadolu izlenimleri*, <https://www.anadoluizlenimleri.com/keten-helva-yanmadan-makale,24.html>

Poslovica *Arpa eken buğday biçmez* (doslovno „onaj koji sije ječam neće žeti pšenicu“) odnosi se na to da se loše ponašanje neće nagrađivati dobrim. U hrvatskom jeziku postoji djelomično ekvivalentna poslovica „Kako siješ, tako ćeš i žeti“ koja se koristi u sličnom značenju, no u njoj ne nalazimo biljke kao sastavnice.

Frazem *arpa ekim, dari çıktı* (doslovno „posijao sam ječam, niknulo je proso“) koristi se kad je rezultat nečega, npr. neke aktivnosti ili posla, obrnut od očekivanog. Motiviran je činjenicom da ako posijemo jednu žitaricu, očekujemo da će ona i niknuti.

Poslovica *Arpa samanyla, kömür dumanyla* (doslovno „ječam (dolazi) sa slamom, ugljen s dimom“) ukazuje na to da sve ima svoje nedostatke i da je te nedostatke potrebno prihvatiti.

Poslovica *Arpa unundan kadayıf olmaz* (doslovno „od ječmenog brašna nema kadaifa“) odnosi se na to da je sa stvarima loše kvalitete nemoguće napraviti nešto dobro. Kadaif se inače pravi sa pšeničnim brašnom.

Poslovica *Arpa verilmeyen at, kamçı zoruyla yürümez* (doslovno „konj koji nije dobio ječam ne hoda udarcem biča“) odnosi se na to da uspješno funkcioniranje neke osobe ovisi o njezinim sredstvima za život koja bi trebala biti osigurana. Ovo je još jedna poslovica u kojoj se ljude poistovjećuje sa životinjom, u ovom slučaju konjem, a biljku s imovinom. Potrebno je napomenuti da se ječam često koristi u prehrani konja.

Poslovica *Ata arpa, yiğide pilav* (doslovno „konju ječam, junaku riža“) znači da snaga i moć neke osobe rastu ako joj se daje ono što potiče njezin razvoj. I u ovoj poslovcu ljude se poistovjećuje s konjem, dok ječam i riža, iako su jednostavna jela, simboliziraju nešto korisno što donosi napredak.

Poslovica *Atın ölümü arpadan olsun* (doslovno „neka konj umre od ječma“) znači „dok radimo nešto što volimo ili dok jedemo omiljenu hranu, možemo trpjeti loše stvari“.

Frazem *atla arpayı dövüştürmek (dalaştırmak)* (doslovno „sukobiti konja s ječmom“) znači „umiješati se u nešto“, „spletkariti“, „remetiti odnose“.

Poslovica *Avrat var, arpa unundan aş yapar; avrat var, buğday unundan keş yapar* (doslovno „ima žena koje prave (ukusno) jelo s ječmenim brašnom; ima žena koje prave keş⁸⁰ s pšeničnim

⁸⁰ keş je sir koji se pravi od obranog mlijeka ili jogurta, a može se odnositi i na nemasni, neposoljeni jogurt koji se priprema za zimske mjesece

brašnom“) znači da vješta žena može napraviti nešto predivno s lošijim alatima, dok ona koja nema vještine ne može napraviti ništa čak i ako ima dobru opremu ili sastojke.

Poslovica *Bıldırıcınun beyliği arpa biçimine kadardır* (doslovno „prepeličin bejlik proteže se do žetve ječma“) znači da svakoj pobjedi dođe kraj te da uživanje u čemu traje dok za to postoje potrebni resursi.

Frazem *bir arpa boyu (gitmek, yol almak)* (doslovno „(i)ći, putovati) dužinu ječma“) znači prijeći malu udaljenost ili jako malo napredovati u nečemu. Frazem je motiviran fizičkom karakteristikom biljke ječma, točnije, njezinom veličinom.

Poslovica *Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz* (doslovno „jetrva⁸¹ ne odgovara/nije partner jetrvi, jelo se ne pravi od ječmenog brašna“) znači da kao što se jelo ne može praviti s ječmenim brašnom, nije moguće da se jetrve dobro slažu.

Poslovica *Osurgan (osuruklu) göte arpa ekmeği bahane* (doslovno „kruh od ječma je isprika stražnjici koja ispušta puno vjetrova“) ima dva značenja. Prvo je to da osoba koja je slaba ili bolesna svako daljnje pogoršanje svojega zdravlja pripisuje nevažnim faktorima, a drugo se odnosi na osobe čije se ponašanje ne sviđa drugima i koje to ponašanje pokušavaju opravdati beznačajnim, neopravdanim razlozima.

Pronađeno je 14 frazema i poslovice s ječmom kao sastavnicom, što ovu biljku čini najproduktivnijom od žitarica. U jednoj od njih sastavnica je i pšenica, a u jednoj proso.

DARI 'PROSO'

Poslovica *Aç domuz darıdan çıkmaz* (doslovno „gladna svinja ne izlazi iz prosa“) odnosi se to da gladna ili halapljiva osoba lošega karaktera želi „napuniti svoj želudac“, prehraniti samo sebe ne obazirući se na druge, ne misleći koga bi mogla povrijediti. Svinja je životinja koja simbolizira nešto loše, zle namjere i u ovoj poslovice predstavlja neumjerenost u jelu.

Poslovica *Anamın (babamın) öleceğini bilseydim kulağı dolu dariya satardım* (doslovno „da sam znao da će mi majka (otac) umrijeti, prodao bih ga (ju) za pun klas prosa“) koristi se ako želimo reći „da smo znali da ćemo izgubiti nešto najvrjednije što imamo, prodali bismo to makar za jako malu svotu“.

⁸¹ žena muževog brata

Poslovica *Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz* (doslovno „baklava se ne pravi od brašna od prosa, niti oklagija od stabla smokve“) još je jedna koja kao sastavnicu ima i smokvu i proso. Ona se odnosi na to da se lošim alatima ne može napraviti dobar posao. Kako bi se shvatilo njezino značenje, ova poslovica zahtijeva znanje o svijetu, točnije o sastojcima ili materijalima izrade određenih artefakata.

Frazem *darısı ... başına (darısı başına)* (doslovno „proso na glavu/po glavi“) koristi se kad nekome želimo poželjeti uspjeh i sreću, u značenju „red je na tebi, ti si sljedeći“.

Frazem *dibine darı ekmek* (doslovno „sijati proso na dno nečega“) znači konzumirati nešto u potpunosti, završiti nešto.

Poslovica *Serçeden korkan darı ekmez* (doslovno „onaj koji se boji vrapca ne sije proso“) znači da oni koji oklijevaju započeti neki posao ili aktivnost jer preuveličavaju njegove moguće opasnosti neće moći postići svoje ciljeve. Poznato je da ptice, uključujući vrane, mogu jesti proso i ako se netko boji da će mu vrapci pojesti proso, ta osoba će odustati od sađenja ove žitarice.

Pronađeno je sveukupno 6 frazema i poslovice s prosom kao sastavnicom, a jedan od njih ima i smokvu kao sastavnicu.

BUĞDAY 'PŠENICA'

Pšenica je jedna od najvažnijih biljaka za prehranu, a koristi se i u izradi brašna. Upravo zbog njezine važnosti za prehranu očekivano je da će se naći kao sastavnica frazema i poslovice.

Poslovica *Buğday başak verince orak pahaya çıkar* (doslovno „čim se pšenica rasklasa, srp postaje skup“) znači da ono što je traženo dobiva na vrijednosti.

Poslovica *Buğday ile koyun, geri yanı (kalanı) oyun* (doslovno „pšenica i ovca, ostalo je igra“) poučava da za jednog poljoprivrednika, farmera, ne postoji ništa vrjednije od ovce i pšenice.

Poslovica *Şeytanla ortak buğday eken samanını alır* (doslovno „onaj koji s vragom sije pšenicu dobiva njezino sijeno“) znači da onaj čiji je poslovni suradnik lukav i sklon varanju neće zaraditi ništa od zajedničkog profita.

Poslovica *Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok?* (doslovno „ako nemaš kruha od pšenice, nemaš li jezik od pšenice?) koristi se ako netko nema mogućnosti ugostiti neku osobu koju sretne, ali ga može uveseliti „slatkim jezikom“, tj. slatkorječivošću.

Zabilježeno je 5 poslovice (jedna je svrstana u grupu s ječmom) s riječju buğday ‘pšenica’ kao sastavnicom, a ni za jednu od tih poslovice ne postoji ekvivalent u hrvatskome jeziku. U ovim poslovicama očito je da je pšenica važna žitarica među govornicima turskog jezika i u turskoj kulturi, budući da u svima simbolizira nešto dobro i vrijedno, nešto što donosi zaradu ili profit.

MISIR 'KUKURUZ'

Frazem *misir püskülü gibi* (doslovno „kao kukuruzna svila“) znači vrlo rijedak, tanak i beživotan, a često se koristi u opisu nečije kose. Ovaj frazem je motiviran izgledom kukuruzne svile koja se sastoji od tankih, slabašnih vlakana.

Poslovica *Mısıra 'yağmur geliyor' demişler, 'çapan birlik mi?' demiş* (doslovno „rekli su kukuruzu „Dolazi kiša“, on je rekao „je li tvoja motika udružena (s njom (kišom))?““) odnosi se na to da je kukuruzu potrebno mnogo vode, ali ako ga se ne okopava motikom, onda od vode nema nikakve koristi. Ovo je još jedna od poslovice koje su motivirane znanjem o svijetu, tj. poljoprivredi.

3.5 Ostale biljke

U ovome potpoglavlju obrađeni su frazemi i poslovice s leksemima koji označavaju sve one biljke koje nisu toliko produktivne kao njihove sastavnice. U ovu grupu uključena su stabla, začinsko bilje i druge biljke.

ÇAM 'BOR'

Poslovica *Allah çam isteyene çam, mum isteyene mum verir* (doslovno „Bog daje borove onome tko želi bor, a svijeću onome tko želi svijeću“) ukazuje na to da Bog onima koji mnogo troše daje mnogo, a onima koji malo troše daje malo. Ovdje je motivacija fizička karakteristika, točnije, veličina, ali i vrijednost bora.

Poslovica *Çam ağacından ağul olmaz, el çocuğundan oğul olmaz* (doslovno „nema tora od stabla bora, od djeteta stranca nema sina“) znači da sve ima svoju određenu vrijednost i

karakteristike, a zbog tih razlika svaka stvar ima svoju određenu ulogu i način korištenja te se ne može zamijeniti nečim drugim. *Çam* 'bor' je u ovoj poslovice sastavnica zato što brzo propada i kvari se te zato nije pogodan za dugotrajnu upotrebu (npr. za izradu tora), isto kao što dijete stranca ne može zamijeniti nečije vlastito dijete.⁸²

Frazem *çam devirmek* (doslovno „srušiti bor“) znači reći nešto što može utjecati na nekoga, (posebno nešto loše) ili nešto što će rezultirati nečim lošim. U ovom frazemu javlja se mentalna slika rušenja bora. Radi se o prilično velikom stablu i prilikom njegovog pada može doći do povećane štete.

Poslovice *çam sakızı çoban armağanı* (doslovno „borova smola, pastirski poklon“) koristi se kad darivatelj smatra da poklon nije primjeren i dostojan osobe kojoj je poklonjen, te kad se osoba koja ga poklanja ispričava jer ne može pokloniti nešto vrjednije. Ova poslovice može doći i u obliku *çoban armağanı çam sakızı*.

Poredbeni frazem *Çam sakızı gibi* (doslovno „kao smola od bora“) koristi se za nekoga tko slijedi neku osobu, bez razdvajanja, do te mjere da je učinio tu osobu nervoznom. Ovdje je simbolična tekstura i svojstvo ljepljivosti borove smole.

Poslovice *eski çamlar bardak oldu* (doslovno „stari borovi postali su čaše“) koristi se kad se želi reći da su se vremena promijenila i da stara razmišljanja i stavovi više nemaju vrijednost.

Zabilježeno je 6 frazema i poslovice koji imaju leksem *çam* 'bor' kao jednu od sastavnica i koji nemaju ekvivalente u hrvatskom jeziku. Osim samog stabla bora, simboličnu ulogu ima i borova smola, a frazemi su motivirani fizičkim karakteristikama stabla i smole (veličinom i teksturom).

ZEYTİN 'MASLINA'

Poslovice *Ağzına bir zeytin verir, altına (ardına) tulum tutar* (doslovno „stavlja si maslinu u usta, ispod (iza) drži odijelo“) koristi se kad netko za neku malu uslugu ili pomoć očekuje puno zauzvrat.

Poslovice *Bağ babadan, zeytin dededen kalmalı* (doslovno „vinograd mora biti naslijeđen od oca, a maslina od djeda“) istog je značenja kao i poslovice *İncir babadan, zeytin dededen*, dakle,

⁸² <https://www.dersimiz.com/atasozleri-sozlugu/cam-agacindan-agil-olmaz-el-cocugundan-ogul-olmaz-atasozu-2206>

odnosi se na to da treba proći barem dvije generacije kako bi se mogle posaditi i uspješno uzgojiti masline.

Frazem *zeytin dali uzatmak* (doslovno „pružiti maslinovu granu“) znači napraviti prvi korak prema miru. Poznato je da je u antičkoj Grčkoj i u Bibliji upravo maslinova grana simbolizirala nadu i mir. Ova konotacija, koja se održala do danas, vidljiva je i na zastavama Ujedinjenih naroda i Cipra.⁸³⁸⁴

Pronađeno je ukupno 4 frazema i poslovice s maslinom kao sastavnicom, a jedna od tih poslovice ima i smokvu kao sastavnicu.

YOSUN 'MAHOVINA'

Poslovice *Akan su yosun tutmaz* (doslovno „voda koja teče ne pušta mahovini da raste“) upozorava na to da je osoba koja postane lijena u opasnosti da postane nespretna, izgubi mogućnost i snagu da radi, dok je radišna osoba sklona tome da postane još uspješnija i bolja u onome čime se bavi. Mahovina je ovdje metafora za lijenost i nešto loše što se nakuplja neaktivnošću, dok voda koja teče predstavlja vrijednu osobu.

Poslovice *Yuvarlanan taş yosun tutmaz* (doslovno „kamen koji se kotrlja ne biva pokriven mahovinom“) znači da osoba koja stalno mijenja poslove ne može biti uspješna i za razliku od prethodne poslovice, ovdje mahovina ne označava nešto loše, već nešto što se nakuplja pri mirovanju. Poslovice se može koristiti i za osobu koja se često seli i stoga ne može steći neko bogatstvo ili imovinu te za onoga tko naporno radi i tako ostaje zdrav i aktivan te održava svoju radnu snagu.⁸⁵

Poslovice *Denize düşen yosuna sarılır* (doslovno „onaj koji je pao u more hvata se i za alge“) koristi se ako je netko u nekoj teškoj situaciji i pokušava je riješiti na bilo koji mogući način, čak i neadekvatan. Često se umjesto sastavnice *yosun* koristi *yılan* „zmija“.

Frazem *yosun bağlamak (tutmak)* (doslovno „vezati (držati) mahovinu“) znači biti prekriven mahovinom. Frazem je motiviran činjenicom da kada mahovina prekrije nešto, ona je uz to čvrsto vezana.

⁸³ United Nations Emblem and Flag, <https://www.un.org/en/about-us/un-emblem-and-flag>

⁸⁴ flag of Cyprus, <https://www.britannica.com/topic/flag-of-Cyprus><https://www.britannica.com/topic/flag-of-Cyprus>

⁸⁵ <https://www.dersimiz.com/atasozleri-sozlugu/yuvarlanan-tas-yosun-tutmaz-atasozu-357>

Zabilježeno je 4 frazema i poslovice s mahovinom kao sastavnicom, a niti jedan od njih nema svojeg ekvivalenta u hrvatskoj. Motivacija u ovim frazemima i poslovicama dolazi od fizičkih karakteristika mahovine.

MAYDANOZ 'PERŠIN'

Pronađena su 3 frazema s peršinom kao sastavnicom, a prvi od njih je *çorbada maydanozu bulunmak* (doslovno „biti peršin u juhi“), koji se može naći i u obliku *çorbada tuzu bulunmak* („biti sol u juhi“). Ovaj frazem znači „pridonijeti nečemu, nekom poslu ili zadatku“, pa makar samo malo, a motiviran je time što se peršin koristi kao začim i može pridonijeti okusu jela, u ovom slučaju juhe, čak i ako se koristi u malim količinama.

Frazem *maydanoz olmak* (doslovno „biti peršin“) koristi se za nekoga tko se miješa u sve. Motiviran je činjenicom da se peršin često koristi u kulinarstvu.

Frazem *neler de neler, maydanozlu köfteler* (doslovno „što god, mesne okruglice/ćufte s peršinom“) primjer je sarkazma, a koristi se u značenju sličnom hrvatskoj izreci „što mu sve neće pasti na pamet“.

NANE 'MENTA'

Frazem *nane yemek* (doslovno „jesti mentu“) znači učiniti nešto neprimjereno ili nepristojno.

Sličan frazem je *yediği naneye bak!* (doslovno „pogledaj mentu koju je pojeo“), a koristi se kad se nekome želi ukazati na nešto neprimjereno što je učinio. Nije sasvim sigurno odakle ova dva frazema koji imaju istu motivaciju potječu, no narodna etimologija tvrdi da je jednom prilikom među učenicima u jednoj medresi došlo do nesporazuma između riječi *nane* i *nân*.⁸⁶ Riječ *nân* dolazi iz perzijskog jezika i znači „kruh“.

ARDIÇ 'KLEKA'

Poslovice *Ardıcın közü olmaz, yalancının sözü olmaz* (doslovno „Od kleke nema žeravice, a od lažljivca nema obećanja“) jedina je u kojoj je sastavnica *ardıç* 'kleka', a odnosi se na to da

⁸⁶ Fikri Yalın, „Tek arzumuz huzur“, *Vatandaş gazetesi*, <http://www.vatandasgazetesi.com.tr/tek-arzumuz-huzur-makale,322.html>

lažljivcu ne treba vjerovati. Zaista je istina da je se kleka, ako se zapali, brzo pretvara u pepeo, prolazna je, baš kao i ono što lažljivac kaže.

ISIRGAN 'KOPRIVA'

Jedina poslovice u kojoj je sastavnica *ısırgan* 'kopriva' je *Isırgan ile taharet olmaz* (doslovno „ne može se očistiti koprivom“), a znači da se od loše osobe ne očekuje ništa dobro. Jedno svojstvo koprive je da peče i upravo zbog toga se ovdje kopriva poistovjećuje s lošom osobom, od koje se mogu očekivati samo loše stvari. Dakle, i ovdje je motiviranost temeljena na konceptualnoj metafori LJUDI SU BILJKE.

FESLEĞEN 'BOSILJAK'

Bosiljak je sastavnica poslovice *Ayağında donu yok, fesleğen ister (takar) başına* (doslovno „na nogama nema donje rublje, a želi (nosi) bosiljak na glavi“). Ova poslovice odnosi se na nekoga tko se, ne obazirući se na vlastitu neimaštinu, želi ukrašavati i na neki se način „praviti važan“.

4. Zaključak

Ovaj diplomski rad bavio se biljkama, tj. nazivima za biljke koji se mogu pronaći u poslovicama i frazemima u turskom jeziku. Biljke su važne ne samo zbog toga što su neophodne za život na zemlji nego i zbog svojega velikog kulturnog značaja. Koriste se u mnogim područjima kao što su prehrana, kozmetika, farmacija, ukrašavanje unutrašnjosti i vrtova, dvorišta i javnih površina te kao simboli za mnoge koncepte poput ljubavi i plodnosti. Zbog važnosti biljaka u životu ljudi njihovi su nazivi često korišteni u frazemima i poslovicama, a njihova simbolika u ovim izrazima dolazi iz razumijevanja njihovog značaja u društvu.

Analizom je utvrđeno da se iz domene biljaka u frazemima i poslovicama najviše ističu voće i povrće te žitarice. Mogući razlog za to je činjenica da se oni svakodnevno koriste u prehrani i kao takvi su neophodni za život. Žitarice se također koriste za prehranu ne samo ljudi, već i životinja. Voće je zastupljeno jabukama, kruškama, limunom, lubenicom, dinjom, grožđem, smokvama, šljivom, mušmulom i trešnjom. Povrće je zastupljeno lukom, ciklom, kupusom, rotkvicom, patlidžanom i mrkvom. Od ostalih vrsta biljaka zastupljeno je cvijeće (ruže i

karanfili) te neka stabla poput borova, maslina i kleke, zatim mahovina, kopriva, menta i bosiljak. Od naziva biljaka koji se ne nalaze kao sastavnice frazema i poslovice ističu se *çilek* (jagoda), *papatya* (tratinčica), *zambak* (ljiljan), *sümbül* (zumbul) i *biberiye* (ružmarin), iako se ove biljke često susreću u prirodi ili se uzgajaju te imaju ulogu u prehrani ili dekoraciji.

Ukupan broj analiziranih frazema i poslovice je 126. Najviše je onih iz domene voća: 41, što čini 32,54 %. Najzastupljenije voće je kruška, s 13 frazema i poslovice, a nakon toga slijedi jabuka s 8. Brojni su frazemi i poslovice u kojima su sastavnice grožđe (6), lubenica (6), smokva (5), limun (4), a manje zastupljeni dinja, trešnja (2), šljiva i mušmula (1). Iz domene povrća analizirano je 26 frazema i poslovice (20,63 %). Kao sastavnice posebno su zastupljeni luk (7), češnjak (6) i rotkvice (4), a osim njih analizirani su i frazemi i poslovice u kojima su zastupljeni cikla, grah, patlidžan (2) te kupus i mrkva (1). Dakle, frazemi i poslovice iz domene voća i povrća čine većinski dio frazema i poslovice s biljkama kao sastavnicama, 53,17%. Analizirano je 12 frazema i poslovice (9,52 %) u kojima su sastavnica cvjetovi, od čega ih 11 kao sastavnicu ima ružu i 1 karanfil. Žitarice su sastavnice u 26 frazema i poslovice (20,63 %). Najzastupljeniji je ječam (14), no nalazimo i proso u 7 frazema i poslovice te pšenicu (5) i kukuruz (2). Od ostalih biljaka zastupljeni su bor u 6 frazema i poslovice (4,76 %), maslina i mahovina u 4 (3,17 %), peršin u 3 (2,38 %) te sve ostale biljke u 5 frazema (3,97 %). Broj pronađenih frazema i poslovice je jednak, a to je 63 (50% i jednih i drugih).

Zaključeno je da većina frazema i poslovice nema svoje ekvivalente u hrvatskom jeziku. Mnogi frazemi i poslovice kulturno su uvjetovani. Iako određeni turski frazemi i poslovice imaju slično značenje kao neki hrvatski izrazi, u njima su sastavnice uglavnom djelomično ili potpuno različite, a također postoje i frazemi i poslovice koji imaju iste sastavnice ili strukturu, ali značenje je različito. Pokazano je i da frazemi i poslovice mogu biti motivirani izgledom neke biljke, ali i njezinim ostalim fizičkim karakteristikama poput okusa i mirisa, pa čak i teksture. Osim toga, motivacija ne dolazi samo od fizičkih karakteristika biljaka, već i njihove upotrebe, koja je također važna za njihovu simboliku. U daljnjim istraživanjima bilo bi potrebno istražiti koliko se često pronađeni frazemi i poslovice zapravo koriste u jeziku i u kojem registru, a bilo bi potrebno i analizirati općenite nazive vezane uz biljke (npr. *ağaç* „stablo“, *yaprak* „list“, *çiçek* „cvijet“, *meyve* „voće“, *kök* „korijen“) te napraviti usporedbu s hrvatskim ili nekim drugim jezikom kako bi se ustanovilo izazivaju li ovi pojmovi slične asocijacije u različitim jezicima.

5. Literatura i izvori

- Barčot, Branka. "Frazemi s pojedinim metalima kao komponentom u hrvatskom, ruskom i njemačkom jeziku", *Jezikoslovlje* 3 (2012), 841-865
- D'Angelo, Frank J. "Some Uses of Proverbs", *College Composition and Communication* Vol. 28, No. 4 (1977), 365-369
- Dağtaşoğlu, Ahmet Emre. "The Motif of Apple in Different Cultures and Its Usage in Anatolian Folk Songs", *Folklore* 68 (2017), 169-186
- Demir, Turan. "Ağaç Kültü Bağlamında Kadının Armut Ağacı ile Sembolize Edilmesi", *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* S.7 (2021), 78-89
- Dobrovol'skij, Dmitrij i Elisabeth Piirainen. "Idioms: Motivation and Etymology", *Yearbook of Phraseology* (2010), 73-96
- Ferko, Josipa. "Prevođenje frazema – Sizišov posao", *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis* 3 br. 3 (2009), 93-98
- Fink-Arsovski, Željka. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press, 2002.
- Gedik, Seda. "Dede Korkut Kitabında Bitkiler", *Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi* 8 (2020), 211-224
- Harvey, John H. "Turkey as a Source of Garden Plants", *Garden History* Vol. 4 No. 3 (1976), 21-42
- Karpuz, H. i Veysi Akın. "Türkçedeki Meyve Adlarının İşlevselliği", *Kültür: Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1 (2020), 25-47
- Kekez, Josip. *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. Zagreb: Matica hrvatska, 1996.
- Kenzhalin, Kuanyshbek. "Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları", *Türk Dünyası* 43 (2017.), 107-124
- Kövecses, Zoltan. *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press, 2010.
- Lakoff, George. *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago and London: University of Chicago Press, 1987.

Matešić, Josip. "Frazeologija i dijalektologija", *Hrvatski dijalektološki zbornik* 9 (1995), 83-88

Menac, Antica. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra, 2007.

Mieder, Wolfgang. *Proverbs Are Never Out Of Season: Popular Wisdom in the Modern Age*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1993.

Mieder, Wolfgang. *Proverbs: A Handbook*. London: Greenwood Press, 2004.

Mikić, Pavao i Danica Škara. *Kontrastivni rječnik poslovice*. Zagreb: Školska knjiga, 1992.

Mikulić, Gordana. "On Understanding Proverbs", *Studia Ethnologica* 3 (1991), 145-159

Shoemaker, Candice A. "Plants and Human Culture", *Journal of Home and Consumer Horticulture* 1:2-3 (1994), 3-7

Turk, Marija. "Naznake o podrijetlu frazema", *Fluminiensia* 6 br. 1-2 (1994), 37-47

Vesić Pavlović, Tijana i Ivan Milošević. "The Semantic Motivation of Plant-Related Idiomatic Expressions in English and Serbian", *BELLS90 proceedings: International Conference to Mark the 90th Anniversary of the English Department*, Faculty of Philology, University of Belgrade, Vol. 1 (2020), 203-221

Yeşil, Yeter, Mahmut Çelik i Bahattin Yılmaz. "Wild edible plants in Yeşilli (Mardin-Turkey), a multicultural area", *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 15 (2019), <https://doi.org/10.1186/s13002-019-0327-y>

Internetski izvori:

Erhan Ekmen, "Keten Helva Yanmadan", Anadolu izlenimleri, <https://www.anadoluizlenimleri.com/keten-helva-yanmadan-makale,24.html>, datum pristupa: 10.7.2022.

Organizacija za prehranu i poljoprivredu Ujedinjenih naroda, <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL>, datum pristupa: 15.7.2022.

Fikri Yalın, "Tek arzumuz huzur", Vatandaş gazetesi, <https://www.vatandasgazetesi.com.tr/tek-arzumuz-huzur-makale,322.html>, datum pristupa: 13.7.2022.

Hrvatski jezični portal, <https://hjp.znanje.hr>, datum pristupa: 10.7.2022.

Surah at-Tin, <https://quran.com/95?translations=131%2C126>, datum pristupa: 28.8.2022.

Çam ağacından ağıl olmaz, el çocuğundan oğul olmaz. Atasözünün anlamı, açıklaması, <https://www.dersimiz.com/atasozleri-sozlugu/cam-agacindan-agil-olmaz-el-cocugundan-ogul-olmaz-atasozu-2206>, datum pristupa: 23.9.2022.

Yuvarlanan taş, yosun tutmaz. Atasözünün anlamı, açıklaması, <https://www.dersimiz.com/atasozleri-sozlugu/yuvarlanan-tas-yosun-tutmaz-atasozu-357>, datum pristupa: 23.9.2022.

United Nations Emblem and Flag, <https://www.un.org/en/about-us/un-emblem-and-flag>, datum pristupa: 22.10.2022.

flag of Cyprus, <https://www.britannica.com/topic/flag-of-Cyprus>, datum pristupa: 22.10.2022.

Rječnici:

Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988.

Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2007.

Türk Dil Kurumu. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu analizirani su nazivi za biljke kao sastavnice frazema i poslovice u turskom jeziku. Frazemi i poslovice prisutni su u svim jezicima, dok su biljke svuda oko nas u prirodi i sastavni su dio svakodnevnog života. Koriste se u prehrani, za dekoraciju, neke imaju i ljekovita svojstva i upravo zbog širine njihove upotrebe bilo je potrebno analizirati frazeme i poslovice u kojima se pojavljuju razne vrste biljaka te otkriti što simboliziraju. Analizom je utvrđeno da većina turskih frazema i poslovice nema svoje ekvivalente u hrvatskom jeziku. U frazemima s biljkama najčešće nalazimo one s voćem i povrćem te žitaricama kao sastavnicama, dok se cvijeće i ostale biljke nalaze rjeđe. Također, izgled biljaka često je izvor motivacije za frazeme, ali oni mogu biti motivirani i ostalim fizičkim karakteristikama poput okusa i mirisa. Neke se biljke u frazemima i poslovicama koriste zbog svojeg simbolizma.

Ključne riječi: frazemi, poslovice, biljke, značenjska motivacija, simbolizam, turski jezik

ABSTRACT

In this master's thesis, names for plants as components of Turkish idioms and proverbs were analysed. Idioms and proverbs are found in all languages, while plants are everywhere around us in nature and are an integral part of our everyday lives. They are used as food, as decoration, some also have medicinal properties, and it is precisely because of their widespread use that it was necessary to analyse the idioms and proverbs in which different types of plants appear and discover what they symbolise. In idioms with plants we most often encounter those with fruits, vegetables and cereals as components, while flowers and other plants are encountered more rarely. Also, the way plants look is often a source of motivation of idioms, but they can also be motivated by their other physical characteristics such as taste and smell. Some plants are used in idioms and proverbs because of their symbolism.

Keywords: idioms, proverbs, plants, semantic motivation, symbolism, Turkish language